

SIRCHICH LÁSZLÓ

**A FELVIDÉK AZ EZERÉVES
MAGYAR ÁLLAMTESTBEN
MAGYAROK CSEHSZLOVÁKIÁBAN**

Tanulmányok

A szerző kiadása — 1979
2092 West 95th Street, Cleveland, Ohio 44102, U.S.A.

*“Idegen nemzetnek
Be súlyos a járma!
Tulajdon vérének
Sírva néz utána
Sírva néz utána . . .”*

(Évszázadok mélyéről felsíró
bujdosó ének)

A FELVIDÉK AZ EZERÉVES MAGYAR ÁLLAMTESTBEN

MAGYAROK CSEHSZLOVÁKIÁBAN

Felső-Magyarország történelmi és kultúrhagyatéka hűséggel, drágán őrzött örökségünk. Vállalnunk kell régi halottaink testámentumát s a most elnémítottakért kiáltanunk kell szakadatlanul!

Magyar történelmi és népi tudatunk híven őrzi *Bartók* és *Kodály* csallóközi, mátyusföldi, zoboraljai, ipolymenti, gömöri gyűjtéseinek ősi dallamanyagát. A magyar líra első, világirodalmi szintű képviselője, *Gyarmathi Balassi Bálint* Zólyom várában jött a világra, *Petrőczy Kata Szidónia Liptószentmiklóson* hűnyta le szemeit. A murányi vár "A Márssal társalkodó murányi Vénusz" *Gyöngyösiének* emlékét őrzi. Óvár és Sztrecsnó az egykoron kiskirály Csák Máté erősségei. A XIII. században épült Budatint előbb az ősi Szunyogh-nemzetség, majd a Csákyak uralták. Bajmóc várát az erdődi Pálffyak birtokolták — ma szlovák idegenforgalmi, múltathamisító látványosság. Laszkár és Kesellőkő Felső-Nyitra nemeseinek: a Maithényiaknak, Pongráczoknak, Rudnayaknak, Bossányiaknak, Tarnóczyaknak nyújtottak tisztességes hajlékot. Privigye az Apponyiak, Zayugróc a Zay-nemzetség szálláshelye volt. Rudnóvölgye az ősmagyar Divék-nemzetség ősi fészke. Tapolcsány, Észak-Nyitra legjelentősebb erődje, a Széchenyiek tulajdona volt. A nyitrai püspökséget 1001-ben országépítő Szent István királyunk alapította. Kostolánföld nevével gyakran találkozott az, aki a Nyitra-völgy történetével tüzetesen foglalkozott. A híres nemesi családok, a Kosztolányiaknak volt családi bölcsője. A kései poéta-utód, *Kosztolányi Dezső* imígyen versel:

*Ez itt Kelet — s benne Nyugat,
E vérvirágos föld ma is a régi,
Az ősök itt kinyújtják karjukat . . .*

A végzetes trencsényi csata után a nyitraszerdahelyi várkastély lelkes asszony-úrnője, Szerdahelyi Jánosné, az ugróci grófok ivadéka látta vendégül II. Rákóczi Ferencet és Bercsényi Miklóst. A nyitra-zobori apátság a dicső magyar múltról regél ma is . . . A harangvirágos Zoboralján falvak pihennek, a híres nyitra-

bari palóc félsziget. Etnográfiai tény, hogy a zoboraljai palócok jobban megőrizték a magyarság ősi jellegét a szláv tengerben lebírhatatlanul ma is álló "félszigeten", mint a zárt tömbben élő magyarok. Kodály vissza-visszatért erre az ősi, népdalkincses tájra. A "Gerencséri ucca", a "Csitári hegyek alatt" híres dallamai a nyitrai palóc félszigeten születtek. A ghymesi vár sasfészek, a Nyitra-völgy egyik legnagyobb erődítménye volt. Felépítése Forgách András érdeme. 1241 óta alatta hömpölyögtek a történelem áradatai. A kunokat Aranyosmarót története tartja számon, a besenyőket ma is nevében őrző Zsitvabesenyő. A nyitravezekényi ütközet, a négy Esterházy tragikus hullását tudatunk, kegyeletünk őrizte meg. Az észak-nyitrai Vitkóc első "nyugatos" magyar költőnk, *Reviczky Gyula* születési helye. Szenice *Komjáthy Jenő* emlékét őrzi. A morva határ közelében megbúvó Rohó plébánia templomában pihen *Gvadányi József* lovas-generális, a nagy magyar poéta, a "Peleskei nótárius" szerzője. Ürmény *Fraknói Vilmos* nagy történettudósunk, a Magyar Tudományos Akadémia egykori alelnöke születési helye. Érsekújvár *Oláh Miklós* palánkvárából lett az egész Felvidék egyik legfontosabb erődítménye. Léva *Dobó István* birtoka volt. Fülek az egeri vár sorsában osztozott . . . *Kazinczy, Baróti-Szabó, Batsányi* szellemei ma is ott járnak a kassai Árpád-házi Szent Erzsébet székesegyház táján, a Nagyságos Fejedelem örök nyugvóhelye körül . . . *Magyar Múzeumukkal* Kassa, jónéhány esztendőre, a magyar irodalom fővárosa lett . . . *Tinódi Lantos Sebestyén* itt énekelte meg a magyar végvárak vesztét; nyugtalan lelke tán ma is ott bolyong az Orbán-torony táján . . . A Hernád egyik mellékfolyója visz Eperjesre. "A világ legbájosabb, legtündéribb tája" — mondja Kazinczy. Petőfi Tompával, Kerényivel rándult ki Borkútra, költői versenyük helyére . . . Eperjes híres-neves kollégiumában nevelkedett a ragyogó magyar reformkor törzsgárdája. Az ugyancsak felvidéki származású Kossuth Lajos, "népünk szerelme", Pulszky Ferenc, Kazinczy Gábor, a földrajztudós Hunfalvy, Irányi Dániel. Ezt a pasztellszínű tájat a jernyei kúria gazdája, *Szinyei-Merse Pál* utánozhatatlan ecsetje örökítette meg, miként a Vág völgye sziklaormait, a Magas Tátra hófödte csúcsait atyámfia, *bárá Mednyánszky László*, a Stibor-vajdai származék, Beckó szülötte . . . A kassai út Eperjesen, Branyiszkón, Szepesváralján, Lőcsén át vezet Késmárkra . . . Görgy téli hadjáratára gondolunk . . . Lőcse vigyáz a halott Thurzókra, Késmárk a Thökölyekre, Bártfa a Serédyekre, Szepeshely a Zápolyákra . . . Ha a "jó palócok" országába látogatunk el, lélekben álljunk meg a nógrádi lankák

peremén pihenő Alsósztrégován . . . Az ősrégi magyar nemesi családból származó halhatatlan *Madáchunk* családfáját életrajzírói 1235-ig vezetik vissza. A későbbi századokban felsorakozó Madách-ősök mind a magyar nemzet kiválóságai. Madách János Thököly híve, Madách Péter, a legendáshírű "szakállas generális" Kassa visszafoglalásánál vitézkedik . . . Jó *Mikszáth Kálmánunk* ugyancsak a szelíd, nyájas nógrádi táj, Szklabonya szülötte. Szülőföldje a "Tót atyafiakkal", "Jó palócok"-kal mutatkozik be a magyar irodalomban. Losonc *Kármán József*, Rimaszombat, Hanva *Tompa Mihály* emlékét váltig — ma is — idézik . . . S váltig emlékeznek *Jókaira*, a komáromi Jókai- napokon, *Czuczor Gergelyre* Érsekújvárott, *Szenci Molnár Albertre* Szencen . . . Most köd ül az egykoron zengő Dunatáj felett . . . Gondolatban ma is ott járunk a pozsonyi Dunaparton . . . Miről vallhat most a vén Duna, sorunk folyója? Örökérvényű vallomását, a Prímáspalota, a Lőrinc- és Mihály-kapu üzenetét meghallják-e a mai Budapesten? De a ködön át is hallik a pozsonyi Klarissza-templom remekívű, ötszögű tornyának harangszava . . . A Káptalan utcából a történelem izen mindannyiunknak — magyarnak, nem-magyarnak egyaránt . . . S egyszer majd felszakad a köd a "Magyar Cicero", Pázmány Péter dómbéli sírja s a Duna felett!

Tanulmányunk megszabta keretei között — a teljesség igénye nélkül — jártuk a történelem nyomán a felső-magyarországi földet. Léleekben váltig ott járunk — hol szelíd hegyek között, amelyekre ráborította puha palástját a csend, hol a Tátra, Fáttra bércei alatt, a Vág völgyében, avagy "virágoskertjeinkben", a Csallóközben, Mátyusföldjén. Néhol megállapodtunk egy-egy ódon vár, városka évszázados falai között, s elzarándokoltunk ezerezstendős múltunk megszentelt telep-helyeire.

A régi Magyarország, a "beata Ungheria" sohasem volt sovíniszta, nem ismerte a türelmetlenséget. A magyar nép kívánta és gyakorolta az egyenjogúságot s megrázkódtatás nélkül óvta meg a szlovák család összetartó erejét, nyelvi tudatát. A török idők, Rákóczi-kor magyar—szlovák népköltészete bizonyítja az ősi haza forró szeretetét.¹ Magyar—szlovák ellentétekről a XIX. századig nem lehetett szó. Annál kevésbé, mert Magyarországon az állam nyelve nemzetek feletti, a latin volt. Később a reformkor legjobbjai megértették a nemzetiségi kérdés komolyságát és Közép-Európában *először* foglalkoztak megoldásával. *Eötvös József*, *Wesselényi Miklós* művei a nemzetiségi kérdés első tudományos feldolgozásai közé tartoznak. *Széchenyi István* beszéde a Magyar Tudományos Akadémián

1842 november 27-i ülésén olyan korban intett bölcs mérsékletre, amikor — Európa-szerte — a szélsőséges gondolkodás kezdett hódítani. *Deák és Eötvös nemzetiségi törvénye* példátlan volt akkor Európában.

A szlovák igényeket *első ízben* 1848 március 21-én, Liptó-szentmiklóson fogalmazzák. Az 1861-es szlovák Memorandum mérsékeltebb, felső-magyarországi szlovák kerületet javasol Besztercebánya székhellyel. A Karel Havlicek Borovsky és Frantisek Palacky "ausztró-szlávizmusa" befolyása alatt álló szlovák Stur és Hurban 1848-as siralmas vállalkozása, a bécsi reakció szolgálatában álló maroknyi szlovák "szabadcsapat" széthullása bizonyítja a magyar-ellenes szlovák törpe kisebbség gyökértelenségét. Beniczky Lajos kormánybiztos erélyes fellépése hamarosan véget vetett az itt-ott felszított ellenérzéseknek.

A *Ludovít Seberini* szerkesztésében 1848/49-ben megjelenő *Prjatel Ludu* (A nép barátja), az akkori *egyetlen* nemzetiségi lap, amely teljes meggyőződéssel szolgálta a magyar szabadságharc ügyét. Később, minden következményt vállalva, követte a kormányt Debrecenbe is. A szlovák szerkesztő már 1848 novemberében verses felhívást intéz a honvédsereg szlovák katonáihoz. Az "Újoncok esküje" első szakasza — fordításban — így hangzott:

*"A Hazának és Szabadságnak
Hűséget fogadunk,
Ennél drágábbat
A nagyvilágon nem ismerünk."*

Feljegyzést érdemel a *Prjatel Ludu* közleménye a debreceni, 1849 április 14-i Függetlenségi Nyilatkozat utáni napokból: "Most mi akarjuk, hogy önálló nemzetté legyünk. Nem akarunk a németek jobbágyai lenni, ne parancsoljanak nekünk. Egyszóval, független országgá kell válnunk . . ." A nemzetiségi megbékélés gondolata mindinkább előtérbe kerül ezekben a hónapokban. A bécsi udvar kísérlete, hogy a nem magyar népeket szembeállítsa a magyarsággal, 1849 tavaszán már korántsem járt olyan eredménnyel, mint hónapokkal előbb. Jókai Mór kitűnő diplomáciai érzéssel látta meg az egymásra találás szükségességét és elismeréssel értékeli a szlovákság nagy többségének önkéntes áldozatvállalását. A szerkesztésében, 1849 első felében, Debrecenben megjelenő "Esti Lapok"-ban így ír a magyar szabadság ügye mellé álló *Prjatel Ludu* érdemeiről: "Sokan csodának tartják, hogy felsővidéki szláv rokonaink hazánk és szabadságunk ügyét oly forrón pártolják . . . Kinek érdeme ez? Elsősorban a *Prjatel Ludu* néplapnak, mely jó szellemű cikkei által e népet idejekorán fel-

világosítva, elválhatatlanul hozzánk csatolta . . .” (“Szláv sympathia”, *Esti Lapok*, Debrecen, 1849/3/7). Jókainak irodalmi és közéleti pályafutása kezdetétől különös érzéke volt a nemzetiségi kérdések felismerése, a nemzeti megbékélés gondolatának gyakorlati szolgálata iránt. 1849 májusában, a honvédseregek által felszabadított Pest sajtójában “Nemzetiségi kérdések” címmel írást közöl: “Készek vagyunk egy általános amnesztiát hirdetni . . . készek vagyunk elfeledni mindazt a vért, ami kiomlott, Isten bocsánata legyen rajta . . . Ami egy népnek boldogságot, jólétet ad, mindazt megosztjuk mindenkiel, ki e haza földjén lakik . . . (Pesti Hírlap, 1849/5/3).²

Feljegyzést érdemel egy, az 1918-as helyzetre jellemző “közjáték”. *Dr. Hodza Milan* 1918 november 25-én tárgyalásokat kezdett az októbrista kormánnyal. A tárgyalásokra Budapestre utaztak a Szlovák Nemzeti Tanács végrehajtó bizottságának képviselői is. Így dr. Hodza hat vezető szlovák politikus bevonásával tárgyalt anélkül, hogy erre Prágából megbízást kapott volna. Hodzat, miként ezt maga több ízben hangoztatta, az a felfogás vezette, hogy a cseh megszálló csapatok gyengesége teszi szükségessé a kompromisszumot. A “Világ”-nak adott nyilatkozata szerint: “a tárgyalás főcélja, az én felfogásom szerint, egy olyan átmeneti helyzetnek megteremtése volt, amelyet a magyar kormánynak a cseh—tót állammal szemben való felfogása tett szükségessé . . .” Hodza tárgyalásai Budapesten rendkívül nagy ellenállást váltottak ki Prágában. “Olyan riadalom és izgalom keletkezett, amelyet soha előtte és utána nem láttam” — vallja *dr. Vavro Srobár*, a csehofil vezető szlovák politikus, későbbi teljhatalmú miniszter, aki Hodzát hazaárulással vádolta.

A prágai kormány tehát dezavualta Hodzát, annak *Bartha Albert* akkori hadügyminiszterrel kötött megállapodását, amelynek értelmében Pozsony, Kassa, Komárom és a Csallóköz magyar kézen maradnak és nagyjából az *etnikai* határt követve, csak a szlovák-lakta területek kerülnek a Szlovák Nemzeti Tanács igazgatása alá mindaddig, míg Párizsból megjön a végleges demarkációs vonalra vonatkozó előírás. Benesék Hodza doktort keményen leintették, visszarendelték és a francia kormány segítségét kérték. Így nyújtotta át Pichon francia megbízott december 3-án kormánya jegyzékét Budapesten, amely utasította Károlyiékát Felső-Magyarország kiűritésére. “Itt a kész helyzet dönt” — mondta Benes. A kérdés csak az volt, állanak-e rendelkezésre olyan megfelelő katonai erők a megszállásra? Mert egyes, a pesti kormány hatásköre alól magukat kivonó magyar alakulatok — közöttük a feledbe-

tetlen iglói géppuskások — nem voltak hajlandók “békés” kiürítésre. Jellemzően: 1918 november 2-án Ripka cseh főhadnagy 130 emberből álló egysége volt az első “felszabadító” csapatocsksa, amely csak Malackáig óvakodott.³

Rögzítenünk kell az ősi Pozsony polgárságának francia, angol, olasz nyelvű tiltakozását a magyar koronázó város megszállása vagy éppén elcsatolása ellen: “Pozsony város lakossága nyelvkülönbség nélkül kéri és követeli, hogy bárha a jelen tiltakozás az egész lakosság megnyilatkozása — az önrendelkezési jogot önállóan, más területek bevonása nélkül — semleges ellenőrzés mellett, formális titkos népszavazással is gyakorolhassa.” A csehszlovákizmus szlovák néptribunjai: Srobár, Ivánka Milan, Blaho, Derer Ivan csak jóval később, az egykori k.u.k. generális, Stik vezette gyenge “intervenciós” egységekkel érkeztek az elárult közös haza földjére, s csak 1918 december 29-én került sor a zömében az egykori osztrák—magyar hadsereg cseh szökevényeiből alakult légió Piccione olasz tábornok és 129 főből álló törzse vezetése alá. Pozsonyt csak 1918 december 31-én szállta meg a Riccardo Barecca olasz brigadéros-ezredes parancsnoksága alatt álló 33. cssl. gyalogezred. Az ősi városháza archívumában fekszik egy jegyzőkönyv, a világ egyik legszomorúbb írása: “Jankó Zoltán, Pozsony vármegye kormánybiztos-főispánja, Kánya Richárd, mint Pozsony szabad királyi város polgármestere és Mitterhauser Károly városi főjegyző ünnepélyesen óvást emelnek a városnak a cseh—szlovák állam exponensei által való megszállása ellen. Ünnepélyesen kijelentik, hogy Wilson 14 pontjában leszögezett önrendelkezési jog alapján állanak és követelik a népszavazást, hogy a várost és lakosságát megmentse az ősi hazától való erőszakos elszakítástól és a cseh—szlovák államterülethez való kikényszerített átcsatolástól.” Kapcsolatosan, s ez is történelmi tény, “a csehszlovák kormány képviselői és az entente csapatok parancsnoka ünnepélyesen kijelentik, hogy a várost csupán a lakosság biztonsága céljából, s *wilsoni elvek alapján kötendő békekötésig* szállják meg katonai karhatalommal”. Meg kell állapítanunk azt is, hogy egykoron a kised csehofil szlovák csoport Pozsonyt *Wilsonovo Mestonak* kívánta “átkeresztelni”. Még abban sem voltak biztosak, hol legyen az állam fővárosa. Vavro Srobár, Pozsony fővárossá alakításának krónikása előbb Zsolnára, majd Túrózszentmártonra, Besztercebányára, Zólyomra, majd Nyitrára gondolt. Nyitrára, amely “a szlovák fejedelmek székhelye lévén, egyenesen hivatottnak látszott székvárosul a szlovák kormány részére”. A rossz összeköttetés és helyhiány volt az oka, hogy — miként Srobár vallja — “fordult

figyelmünk *Bratislava* felé, melynek történelme nagy jelentőségű a szlovákságnak is, már Devin (Dévény) közelségénél fogva, amely a nagymorva fejedelmek hajdani székhelye volt”(?!). Mind Piccione tábornok (a cseh—szlovák “entente” csapatok parancsnoka), mind Barecca brigadéros-ezredes, Pozsony város katonai parancsnoka állást foglaltak a szlovák kormány székhelyének Pozsony-Bratislavába való áthelyezése ellen. 1919 február 4-én Srobárék Trencsénből Pozsonyba szándékolt áttelepülésekor, a MÁV magyarhű alkalmazottjainak általános sztrájkja megbénította Felső-Magyarországot — nagy riadalmat okozott Srobárék körében. Egyidejűleg Pozsony lakossága is egyöntetűen foglalt állást az öncsinálta szlovák kormány bevonulása ellen. Csatlakozott minden pozsonyi polgár, az őslakós szocialisták is. A tiltakozást, amely egyben a pozsonyi általános sztrájkot is meghirdette a szlovák kormány bevonulása ellen, dr. Jankovics Marcell olaszul, németül és magyarul szerkesztette meg és küldöttség élén nyújtotta át Barecca ezredesnek, a megszálló erők parancsnokának. Srobár egykori vallomása szerint: “a város lakossága nem éppen barátságosan fogadott, helyesebben: egyáltalán nem üdvözölt . . . a boltok redőit leeresztették, a szállodákban nem akartak nekünk szállást adni, a kávéházakban, vendéglőkben mindenki süketnek tetette magát és nem akartak kiszolgálni.” A “felszabadítás” felettébb furcsa kísérő jelenségei! A “felszabadítottak” hátat fordítanak azoknak, akik állítólag megszabadítják őket, sőt még darab kenyeret sem akarnak adni a beosont kormány tagjainak. Pozsony, az ősi magyar koronázó város 59 éve így “keresztelődött” át Bratislavára, amelyet a jelenkori szlovák propaganda is “ősi” szlovák telephellyé léptetett elő és csempez álhatatosan a világ köztudatába!

Nagydobronyt jóval megelőzte a *véres pozsonyi 1919 február 12.* A megszállók olasz parancsnoksága engedélyezte az újabb tiltakozó nagygyűlést. Hatalmas őslakós tömeg a Vásártéren, de már rohannak az állig felfegyverzett cseh légionisták; “egy-egy kiáltó lövés — azután sortűz és újra sortűz”. Nyolc elnémult pozsonyi vértelen arccal, véres testtel feküdt a ravatalon. Az elesetteket és a 23 súlyos sebesültet legnagyobb részben hátán érte a lövés vagy a szurony és rohamkés döfése. Barecca, a magyarsággal mindinkább rokonszenvező, megértő városparancsnok autóval rohant a nagygyűlés helyére, hogy megfékezze a légionistákat. A megvadult légionisták egyike, Sadlon nevű közlegénye, saját parancsnokát puskatussal fejbe-vágva, súlyosan megsebesítette. A “politikai sebesülés” következményeként Barecca Riccardo brigadérost — csehszlovák

nyomásra — leváltották, a pozsonyi magyarok könnyes búcsúja kísérte a demarkációs vonalra.⁴

A pozsonyi véres 1919 február 12° emlékét éppen olyan könnyes, el nem múló kegyelettel kell őriznünk, mint ugyanennek a tragikus magyar esztendőnek komáromi, udvari, füleki és kassai vértanúit!

A szörnyű földomlást ma is érzékelteti *Illyés Gyula* hűsége és bátor vallomása: “A barlanglakás, pincelakás csapásán megjelent a század szótárában a vagonlakás . . . ritka helyen annyi emlegetésre méltóan, mint azon a területen, amelyet a győztesek a magyar anyanyelvűek számára kiszabtak, már akkor végleges országhatárul. Szinte egymáshoz tapasztva álltak az emberlakta vagonok . . . fegyvert, katonát, pénzt és újabb és újabb területeket követeltek a jövőendő kisantant vezetői . . . , *negyedszázad múltán pedig, e területek minden magyarjára mondatott ki kormányfőtől olyan apartheid, majd genocid határozat*, amely nem egy pontjában elérte az afrikai fajmegsemmisítő törvény pontjait. Semmiképpen sem elfogult összegezés szerint tehát hatszázezer lehetett azoknak a földönfutóknak száma, akik otthonukból az újonnan megvonott határokra innenre kényszerültek, alig több holmival — vagy még annyival sem —, amennyit a vasúti felüljárókról megfigyelhetett a szem . . . Ilyen arányú ‘népáttelepülést’ az újkori történelem csak egyet ismer, az örményekét . . .”⁵

Végre szólnunk kell az 1919-es késő tavaszi és kora nyári felvidéki anabázisról is, amelyet az imperialista csehszlovák haderő önkényesen indított el, csapataival átlépve a demarkációs vonalat. Elsősorban a salgótarjáni szénmedence birtokbavételére. Nem a “vonalas” párt-történetírás Budapesten, hanem a gondosan kutató Fogarassy László Pozsonyban, az Irodalmi Szemlében elemezte elsősorban a 6. hadosztály ellenállását,⁶ majd nagy lendületű előretörését az ezeréves kárpáti határok felé. A nemzeti szempontok által ösztönzött katonai vezetők közé tartozott a hatodik hadosztály parancsnoka, Rab Ákos vezérkari alezredes, valamint vezérkari főnöke, Bengyel Sándor százados, a legénység pedig a 33. aradi, a 36. csanád — csongrádi ezredek maradékaiból, valamint békési önkéntesekből és a VI. rohamzászlóaljból állott. Később e hadosztályhoz nyert beosztást a már említett híres iglói géppuskás különítmény is, amely 1918 késő őszen egymaga hetekre késleltette a cseh “bevonulást”. A félhivatalos cseh forrás (Jezek ezredes) adataiból ismeretes, hogy a csehszlovák “intervenciós” haderő kétszeres gyalogsági és háromszoros tüzérségi túlerővel indult a salgótarjáni bányák elfoglalására. Fogarassy elemzése szerint

annak, hogy Salgótarján nem esett el, egyedül és kizárólag az az oka, hogy a 6. hadosztály élcsapatai *már május 8-án odaérkeztek, a cseh támadást erélyesen elhárították*, majd ellentámadásba lendülve elfoglalták Füleket, Losoncot, végig az Ipoly-menti állásokat. Magam, kilenc éves gyermekként, Ipolyságon éltem át azokat a feledhetetlen napokat, amikor a nemzeti érzésű, nagyjából palóc legénységű *Pálmay-csoport* (a proletárdiktatúra bukása után, Rétság székhellyel karhatalmi csendőrzászlóalj) véres harcokban foglalta vissza az ősi Hont megye székhelyét és a városka lakosságának örömjongásától kísérve, nemzeti színeink alatt folytatta előretörését Léva felé. A 6. hadosztály hernád-menti offenzívája Buzitánál elhatározó csapást mért a csehszlovák csapatokra és június 6-án lelkes tömegek ünneplése között vonult be a Nagyságos Fejedelem városába, a nemzeti színeinkben pompázó Kassára. Zengett a Himnusz, Szózat és a Rákóczi-induló. A vörös zászlókat csak napok múltán, a Budapestről Kassára érkező direktórium parancsára tüzték ki. S a hadosztály tovább harcolt, elfoglalta a Tarca-parti Athent, Eperjest, nehéz, erdős terepen folytatta előretörését és 1919 június 23-án elérte a Margitfalva—Szomolnok—Szepesremete vonalat s ezzel — ismételjük és aláhúzzuk — *megközelítette Magyarország ezeréves határát!*

Klofác, Prága akkori hadügyminisztere fokozódó rémülettel látta a fejleményeket, bizalma már régen megrendült a csehszlovák haderő legfelsőbb olasz vezetésében, ezért újból Párizshoz fordult s a számukra válságos időkben kerültek csapataik Pellé francia tábornok legfelsőbb vezetése alá. Pellével erős vezetői törzs érkezett az állandó visszavonulásban lévő "intervenciós" egységek élére.

Megindult a nemzetiszínű hadijelvények rendszeresítésére irányuló mozgalom. Julier Ferenc, a későbbi neves katonai szakíró, aki az egész felső-magyarországi hadjáratot irányító Stromfeld Aurél után a vezérkari főnökséget átvette,⁷ Rab Ákos, a hatos hadosztály parancsnoka, egész ezredek tisztikarai erőteljesen sürgették a nemzeti színek érvényesítését. A legénység túlnyomó többsége — közöttük a felszabadított területek önkéntesei — lelkesen támogatták ezt a törekvést. Kun Béla, Münnich Ferenc — aki az 1956-ban Kárpátalján megalakult "munkás-paraszt kormány" kremlini megbízottja, haláláig a Szovjetunió gátlás nélküli kiszolgálója maradt — ellenezték ezeket az "ellenforradalmi" tendenciákat. Egyebekben Rab Ákost — már a gödöllői "főhadiszálláson" Böhm Vilmos hadügyi népbiztossal történt igen súlyos összetűzése miatt is — azonnal leváltották, s helyébe Polyákovits alezredes, a hadosz-

tály egyik dandárparancsnoka lépett. Aligha ismert tény, hogy Rab Ákos – későbbi igazolási eljárása során megállapítást nyert – szándékában volt hadosztályával Budapest ellen vonulni és a diktatúrát letörni. A csehszlovák csapatok harci értékének rohamos csökkenése, a lendületes magyar erők kikényszerítette állandó visszavonulás okozta prágai pánikban – amely a katonai diktatúrát is bevezette a még elorzott területeken – Benesék újból Párizshoz fordultak segítségért. Clemenceau június 7-i távirata parancsként érte Budapestet, követelve ebben a csehszlovák hadsereg elleni támadások azonnali beszüntetését és a magyar csapatoknak a demarkációs vonalra való visszavonását. A Négyek Tanácsa is közbelépett, közölve az érdekelt felekkel a végleges magyar – csehszlovák – román határokat, amelyek alig különböztek a trianoni békeparancsba foglaltaktól. A folyton fokozódó antant-nyomás hatására a proletárdiktatúra "Forradalmi Kormányzótanácsa" elrendelte és június 30-án megkezdett visszavonulás demoralizálta a támadó szellemű csapatokat. A csehszlovák erők – az antant jóvoltából – július 6-án érték el a demarkációs vonalat.

Tanulmányunk keretei nem engedik meg, hogy a további tragikus fejleményeket taglaljuk. Mindenesetre tény, hogy a csehszlovákok továbbra sem mondtak le a salgótarjáni medence megszállásáról, a magyar vasúti, közlekedési eszközök és a dunai flottila megszerzéséről. Nem beszélve a már előzőleg több ízben erőszakolt "korridor"-ról és egyéb elképesztő, hullarabló "területi engedményekről". Hangsúlyos említést érdemel, hogy Salgótarjánnál előnyomulását kénytelen volt leállítani, s azt az antant és a román hadseregparancsnokság ellenállása miatt kiűriteni.

Több, mint öt és fél évtized távlatából vizsgálva, az elszakított területek, tancéljainknak megfelelően elsősorban a leszakított Felvidék magyar szószólóinak magatartását, megnyilatkozásait ismételten rögzíthetjük, hogy nemzethűségben, korszerű magatartásban iskolát teremtettek. A szétdúlt Közép-Európa, de Európa egyéb kisebbségei felé is példát mutató, összehangolt munkával, pompás felkészültséggel harcoltak népünkért, tájékoztatták a külföldet a leszakított magyar nemzettestek sorskérdéseiről. Felvidék és Erdély magyar vezetői az egykoron Lugoson kiadott kisebbségjogi-védelmi szemléjükkel, a *Minorité Hongroise*-val egyedülálló, úttörő munkát végeztek. A *Szüllő Géza*, *Jakabffy Elemér*, *Szent-Ivány József*, *Willer József*, *Flachbart Ernő* alkotta felvidéki – erdélyi munkaközösség kisebbségvédelmi törekvései, úttörő metodikája a

Népszövetségi Ligák Uniójában is különleges figyelemmel, megbecsüléssel találtak.

Az új, mesterséges államalakulatok közvéleménye és kormányzata felé pedig tiszteletre méltó bátorsággal és következetességgel hangsúlyozták, hogy sohasem fogják elismerni a hazugság és erőszak uralmát. *Körmendi-Ékes Lajos* 1920 június 2-án, a prágai nemzetgyűlésben a felvidéki magyarság *Deklarációját* ismertette. A nyilatkozat kijelentette, hogy csak azért vesznek részt az új köztársaság parlamenti életében, mert:

“Ez úton vélik biztosíthatni a lehetőséget arra, hogy a velük elkövetett példátlanul súlyos nemzetközi igazságtalanságoknak, a közjogi és magánjogi jogfosztásoknak ellenük alkalmazott rendszerével szemben tiltakozó szavukat messzehangzón felemlhessék.”

Hangsúlyozta a nyilatkozat, hogy a felvidéki magyarságot megkérdésezése nélkül kapcsolták Csehszlovákiához, majd ezekkel az elhatározó, drámai szavakkal fejeződött be:

“Önrendelkezési jogunkat soha és semmiképpen fel nem adjuk, azt fenntartjuk és követeljük!”

Szent-Ivány József 1920 szeptember 24-i költségvetési beszédében *alapvetően* jelentette ki:

“. . . a felvidéki magyarság sohasem fogja elismerni, hogy Csonka-Magyarország nemzetgyűlése egyedül jogosult volt a ratifikálásra . . . Mi ehhez a békéhez semmikor sem adtuk hozzájárulásunkat és sohasem fogunk sorsunk intézéséről lemondani . . .”

A folyvást fokozódó nyomás, a sorozatos jogfosztások, le tartóztatások, a hirhedt “államvédelmi szerv”, a Propagacná Kancellária rémuralma láttán lévai beszédében a következőket jelentette ki *Szent-Ivány József*, a bölcs mérséklet embere:

“. . . a mi állásfoglalásunk az, hogy a békeszerződések az emberiség szégyenének bizonyultak, hogy azok megsemmisítették az emberi jogokat, amikor bennünket, mint nyáját kezelték, amikor odadoztak idegen hatalmak önkényének s kétes értékű ‘kisebbségi jogokat’ adtak; . . . nem vagyok forradalmár, de ha ezek az állapotok tovább tartanak, én leszek az első, aki azt mondom: használd az öklödet! Mi már csak magunkban s az Istenben bízhatunk . . . !”

A felvidéki Szövetkezett Ellenzéki Pártok memorandummal fordultak a Nemzetek Szövetségéhez: *“La situation des minorités en Slovaquie et en Russie-Subcarpathique”*, Mémoire á la Société des Nations, 1923.

A tételesen ismertetett alapvető kisebbségi sérelmek sorozata sem indította közbelépésre a politikai status quo képviselőit.

lőinek maradéktalan befolyása alatt álló, súlyos ellentmondásokkal megterhelt genfi gyülekezetet.

Feltétlenül érintenünk kell az ún. csehszlovák államkonceptiót eleve ellenző *szlovák* tényezők tevékenységét. Ezek a mai mértékadó szlovák emigráns köröknél ad acta kezeltetnek. Pedig az idő őket igazolta. *Prof. dr. Frantisek Jehlicka, Victor Dvorcák, dr. Karol Bulissa* előre látták a cseh – szlovák házaság valódi jellegét, a válást elkerülhetetlennek ítélve, tiszteletre méltó energiával küzdöttek népük jobb jövőjéért, a Kárpát-medence egységének helyreállításáért. Lapjainkban: *“La Slovaquie”* (Párizs), *“Slovensky Národ”* (Budapest), *“Slovák”* (Krakkó) és a *prof. dr. Jehlicka* – *dr. Kmosko* szerkesztette *“Zahranicny Slovák”*-ban küzdöttek a csehszlovákizmus ellen.

A kisantant vezető hatalmának és irányítójának, Csehszlovákiának alapítói a húszas évek során tett nyilatkozataikkal nemcsak koncepció-hiányról, de az általuk teremtett közép-európai vákuum következményeként, teljes bizonytalanságukról is tanúságot tettek. Masaryk államelnöknek a *“Petit Parisien”*-ben megjelent, Richepierre-nek adott nyilatkozata, amely szerint: *“Szlovák nemzet nincs . . . , ez csak a magyar propaganda kitalált meséje . . . , a csehek és szlovákok testvérek, a nyelvi különbségek csekélyek, a következő nemzedékben ezek is eltűnnek”* – csak fokozta az antinómiákat s a szlovák emigráció Jehlicka-csoportját egy Lengyelhonban szervezett Nemzeti Komitő ellenakcióira sarkallta. Dvorcák Victor, Jehlicka professzor külföldi propagandáját, így a Népszövetségi Ligák Uniójához intézett Memorandumát (1922), a kiábrándult hazai szlovák hangok csak aláhúzták. *Hlinka András* ismert kijelentései, a vezetése alatt álló Szlovák Néppárt törvényhozóinak heves és elkeseredett parlamenti csatározásai a status quos nyugati közvélemény számára kellemetlen meglepetéseket okoztak, megválaszolatlan kérdéseket vetettek fel. *Klímó* szenátor például így kiáltott közbe a csehszlovák szenátus 1922 május 31-i viharos ülésén: *“A magyarok alatt sokkal jobb volt!”* Pittsburghi egyezmény, autonómia a Szlovák Néppárt zászlaján, a centralista, csehofil Srobárok, Stefanekek, Stodolák, Dérerek, Houdekek készséges közreműködése a cseh központosító törekvések terén, töményen érzékeltetik a szlovák kérdés súlyos belső s az emigrációban váltig, most is kísértő ellentétpártját.

A Janus-arcú csehszlovák politika feljegyzést érdemlő megnyilatkozása az 1923-as Masaryk – Pályi Ede beszélgetés. A magyar újságíró az államelnökkel folytatott interjúja során az akkori légkörben felettébb kényes kérdéseket vetett fel. A vála-

szok során Masaryk kijelentette, hogy "a túlnyomóan magyar lakta területek visszaadásáról igenis lehet tárgyalni, de természetesen csak megfelelő feltételek mellett."

Viszont Bethlen István és Daruváry külügyminiszter megállapították, hogy ugyanabban az időben, amikor Masaryk nyilatkozata napvilágot látott, a csehszlovák kormány a magyar államvezetésnek a kisebbségi kérdés, állampolgárság, az elbocsátott magyar közalkalmazottak létkérdéseinek megoldását célzó tárgyalása elől mereven elzárkózott.

Dokumentációs jellegű Masaryk 1927 október 28-án tett kijelentése:

"Sohasem titkoltam, hogy a békeegyezmények és különösen Európa új felosztásának műve nem minden részében tökéletes, bizonyos korrekcióra részleteiről lehet tárgyalni, de ennek tárgyilagosan és nem agitációszerűen kell történnie. A tárgyalásokat állam és állam között kell lefolytatni."

Ilyen természetű tárgyalásokra azonban sem előzőleg Bruck-Királyhidán és Marienbadban, globálisan később sem, az első köztársaság összeomlásáig sor nem került. A még 1938-ban is a területi revíziótól mereven elzárkozó dr. Milan Hodza 1918-as "rugalmasságáról" már előbb szóltunk. Semmit sem okultak, a mindenkori csehszlovák államvezetés a magyar kérdésben változatlanul merev imperialista álláspontra helyezkedett.

A szlovák impérium alá kényszerített felvidéki magyarság második világháborút követő kegyetlen sorsát *Fábry Zoltán* a "Stószai délelőttök" c. tanulmánykötetében először közölte "A vádlott megszólal" (1946), a cseh és szlovák értelmiség címére intézett vád- és védíratban rögzíti. A marxista közíró életművének legdrámaibb olvasmánya e röpirat, amelyet egyetlen címzett sem méltatott válaszra. "A vádlott megszólal" tartalmával, erkölcsi súlyával, eme sötét korszakra jellemző sorsával is múltunk egyik legdrámaibb dokumentuma,⁸ Fábry Zoltán egy maga rohan neki az elszabadult pokolnak: "Aki nem üvölt a farkasokkal, az hallgat, de szólni nem mer. És ez fáj a legjobban: a barbarizmusnak ez az egyetemleges igenlése, ez a hallgatólagos beleegyezés, ez a szolidaritásos közömbösség, ez a gyűlölet-cimboraság, ez az intellektuális menlevél a legembertelenebb cselekedetekre: otthondulásra, száműzésre." Majd a sommás, ma is hátborzongató, fellebbezhetetlen ítélet: "Tájjainkon a rasszista materializmus az uralkodó törvény: a faji imperializmus tekintet nélküli kizárólagossága."

A hirhedt, magyarírtó "kassai program"-ot tételesen tárgyaltam "Belvederetől Kassáig — A felvidéki magyarság útja a

bécsi döntéstől a 'kosicky programig'" c. tanulmányomban (Cleveland, 1969).

Így alakult a másodszer is kisebbségi sorba lökött csehszlovákiai magyarság sorsa. Öt évtizeden át "viselt dolgairól" az ipolyvölgyi Gyönyör József vallott a pozsonyi *Új Szó*, 1968. október 27-i számában: "A csehszlovákiai magyarság keserve- sen és nagy áldozatok árán vészelt át a csapásokat. Számban kicsit megfogyott, de lélekben nem tört meg . . . Bebizonyoso- dott, hogy a gyökerek jók, a törzs életerős . . . , eljött az ideje annak, hogy alkotójává legyen hazájának."

A dubceki idők enyhülésének időszakában, a Pozsonyban összehívott Magyar Ifjúsági Szervezet alakuló gyűlésén, a magyar ifjúsági klubok tanácsadó testületének nevében imi- gyen szól *dr. Kocka István*: "Nehéz, küzdelmes út után szüle- tett meg ez a találkozó; . . . nagy dolog ez, és kötelez; . . . ne feledkezzetek meg az ostravai bányákban, csehországi és mor- vaországi építkezéseken, üzemekben dolgozó magyar fiatalok- ról sem, akik életük legszebb éveit szülőföldjüktől távol kényte- lenek leélni; . . . gondoljatok a nyelvi nehézségekkel küzdő fiatalokra, és alaposan vitassátok meg a magyar fiatalok jövő- beni érvényesülésének lehetőségeit; . . . tudjuk, hogy méltók lesztek küldetésetekhez."

Az úgynevezett prágai tavasz során felvidéki magyarságunk magatartását elemezve, a tények politikai érettségét, józan látását és tiszteletet érdemlő, rendíthetetlen bátorságát bizo- nyítják. Két fontos nemzeti dokumentumról kell itt meg- emlékezni. Az egyik, a CSEMADOK (Csehszlovákiai Magyar Dolgozók Országos Kultúregyesülete) központi bizottságának deklarációja, a másik a Szlovákiai Írószövetség magyar szek- ciója vezetőségének határozott álláspontja. Mindkettő arra vá- laszol, miként volna szükséges végre rendezni a magyar nem- zetiség életét, jogi helyzetét, nemzeti és kulturális fejlődését. Eme – ma már történelmi – dokumentumok hangsúlyozzák, hogy a köztársaságban nemzetek és nemzetiségek élnek, és a nemzetiségek sorsát és létkérdését a *teljes egyenjogúság* szelle- mében kell megoldani. A megoldás egyetlen útja az ország federatív átrendezése és a nemzetiségek – közöttük a jelenleg legnagyobb magyar nemzetiség – jogainak törvényes biztosí- tása az *önigazgatás* elvei alapján. Alig néhány nappal a két fenti dokumentum publikálása után, feltűnő nyilatkozatban tömörítik szilárd véleményüket a pozsonyi *Új Szó* munkatár- sai.⁹ Bátor és nagy jelentőségű cselekedet ez, hiszen a lap a szlovákiai KP központi bizottságának magyar nyelvű sajtója. "Tagságunk teljes egészében támogatja a CSEMADOK köz-

ponti bizottságának a nemzetiségi kérdés rendezésére elfogadott határozatát. Úgyszintén helyesli a Szlovákiai Írószövetség magyar szekciója vezetőségének álláspontját.”

A szlovákiai magyar publicisztika 45 után nem tapasztalt virágzásnak indult. A fórum szegényes, ám annál gazdagabb a mondanivaló. Foglalkoznak a magyar nemzetrészt életének valamennyi területével. A magyar nemzetiség néprajzi helyzetével, az addigi népszámlálások felettébb vitatható eredményeivel; cikkek sorozata tárgyalja a magyar iskolaügy létkérdéseit, javaslatot dolgoz ki a népoktatás megnyugtató és igazságos rendezésére. Az írásokban állandóan visszatérő gondolat a federáció és a nemzetiségek teljes egyenjogúsága. Vizsgálják a magyar–szlovák viszonyt, erőteljesen szólnak a magyar nemzetiség nyomorúságának forrásáról, a kassai “kormányprogramról” és a második világháborút követő teljes jogfosztottság keserves három esztendejéről. Az *Új Szó* 1968 március 27-i száma beszélgetést közöl *Lőrincz Gyulával*, a CSEMADOK elnökével, aki egyben a szlovákiai KP központi bizottságának is tagja volt. Ezért különösen fontos, rögzítést érdemel akkori megnyilatkozása. A beszélgetés során Lőrincz Gyula imígyen szól: “Minket 1918-ban senki sem kérdezett meg, hogy hová akarunk csatlakozni, mi nem önként csatlakoztunk Csehszlovákiához, minket ide csatoltak. Becsületesen kitartottunk, dolgoztunk szülőföldünkön, harcoltunk nemzeti létünkért, nemzetiségi jogainkért. Ha sorsunkkal nem voltunk megelégedve, vessen magára az, aki ezt az elégedetlenséget előidézte; . . . végre azt is meg kell mondani a nagy nyilvánosság előtt, hogy mindaz, ami 1945–48-ban a magyar kisebbséggel történt, a gyarmatosítók módszereire emlékeztetnek, hiszen például a Csehországba hurcolt magyarokat úgy árulták a piacon, mint a rabszolgákat(!); . . . a személyi kultusz törvénysértéseiért sok hang követelte már a felelősségrevonást, a meghurcoltak teljes rehabilitálását és joggal követelik ezt. A magyar kisebbség esetében azonban még soha senki sem vetette fel a felelősség, a bűnösség kérdését. A bűnösök, felelősök közül még soha, senki meg nem követte az ártatlanul meghurcolt magyar kisebbséget.”

Még ma is izgató kérdés, miként válaszolt a cseh és szlovák közvélemény a magyar nemzetiség okos, öntudatos jelentkezésére. Nos, a fogadtatás korántsem volt egyértelmű. Míg *Zora Jesenská* asszony az *Új Szónak* adott interjújában¹⁰ a hirhedt “kassai kormányprogram”-hoz való visszatérést lehetetlennek tartja s kijelenti, hogy a magyar kisebbséggel szemben folytatott politikát — az “elhibázott reszlovákizáció” elképzelésével

egyetemben — el kell utasítani; avagy *Vladimír Minác* meggyőződése, hogy a szlovákiai magyar népnek éppen úgy joga van dönteni létkérdéséről, „mint nekünk szlovákoknak”, s hogy ezt a természetes jogát senki sem tagadhatja meg tőle¹¹, addig a *Predvojban Daniel Okali*, a szlovákiai magyarság 45-ös üldözésének, ki- és áttelepítésének „szakértője” ott folytatja, ahol egykoron abba kellett hagynia. A „Kulturny Zivot”, „Rolnické Noviny”, a „Smer” a nemzeti kulturális egyenjogúság és a felvidéki magyarok által először megfogalmazott *önigazgatás* követelését „a szabadság szélsőséges kihasználásának” bélyegzik. Lőrincz Gyulát, a CSEMADOK elnökét a „Lud” c. szlovák sajtóorgánum nacionalista, sovinszta, sőt egyenesen irredenta tendenciákkal vádolja. Követeli Lőrincz és társai haladéktalan leváltását, „mert működésük a köztársaság szétbomlásának ismert, szomorú emlékeit ébreszti . . .” Ismét *Fábry Zoltán* áll ki, válaszol fellebbezhetetlenül: „A vádaskodások helyett értelmes, a dolgok megoldását és az együttélést segítő elképzeléseknek kellene következniük, ezekre azonban eddig hiába vártunk; . . . a vádak kimerítik a rágalmazás és uszítás fogalmát. Ezeket a vádakokat már néhányszor a nyakunkba varrták, sőt a kollektív bűnhődés sem maradt el; . . . az otromba vád, az ötvenes évek gyászos emlékü kelléke, most ismét a hátunkon csattan.”

Dr. Gustav Husak, akkor a csehszlovák KP első titkára, 1968. szeptember 10-én, a CSEMADOK központi bizottságának komáromi ülésén még a következőket mondta: „Bizonyos, hogy 1945 után a magyar lakosságot sok sérelem érte, sok ostobaságot, sok következetlenséget és méltánytalanságot követtek el vele szemben. Az évek távlatából ezt meg kell mondanunk.” Mindez szólam volt csupán! Az akkori helyzetkép lehető pontos felvázolása érdekében, a husáki kormányzat alakulását elemezve hangsúlyoznunk kell, hogy a magyar nemzetiség bölcs mértéktartással, de indokolt öntudattal megfogalmazott követeléseire továbbra is folytatódott a szlovák sajtó történelem-hamisító gyűlölet-hadjárata, amelynek végső szólama ismét a „magyarokat át a Dunán!” harsogásban érte el tetőpontját.

Az 1968-as liberalizálódás s az állam federatív átalakulása során okos öntudattal kivívott eredményeket a husáki szívós resztalinizálás során fokozódó gyorsasággal veszítette el a felvidéki magyarság. A CSKP 1969. április 17-i gyűlése a döntő fordulópont; a liberalizálódás dubceki szárnya — elsősorban a szovjet beavatkozás következményeként — pártszinten is döntő vereséget szenvedett. A husákizálás során a CSEMADOK népéhez

hű elnökségének és központi bizottságának sommás leváltása mutatja a sötét múlt visszatérését. A rozsnyói származású *Fábry István* (nincs kapcsolatban Fábry Zoltánnal, a "stószai remetével"), Malinovszkij marsall törzsének egykori beosztottja, a CSKP központi bizottságának tagja, a Szlovák Nemzeti Tanács alelnöke lett *Dobos László*, a dubceki kormányzat tárcanélküli nemzetiségi minisztere utóda a CSEMADOK elnöki székében. Fábry István határozta meg a CSEMADOK jövő útját, s a központi bizottság huszonöt, az ellenőrző bizottság két tagjának felmentése és Fábry István, egykori spanyol milicista párthű kooptálása után tett nyilatkozata az ortodox sztálinizmus maradtalan befolyását bizonyítja. A népükért példásan helytálló, elnémított magyar népvezetők "jobboldali opportunisták, nacionalista csökevények, akik a 68/69-es években hibát hibára halmoztak és súlyos torzulásokat okoztak a szervezeti életben." Varga Béla, a pártbizalmi főtitkár, a CSEMADOK életében megnyilvánult "negatív tendenciákról" beszélt, harcot hirdetve a szövetségben megnyilvánuló jobboldali, nacionalista nézetek, kispolgári radikalizmus ellen. Az "eredményes" munka érdekében szorosán kíván együttműködni a kultúra és népművelés *állami* szerveivel. E téren ma az a helyzet, hogy a CSEMADOK, a szlovákiai magyarság *egyetlen* népművelő és társadalmi szervezete, az autonómia látszatát is elvesztve, a Szlovák Szocialista Köztársaság népművelési minisztériumának alárendeltségében, ellenőrzésével kénytelen népnevelő-művelő tevékenységet kifejteni. Újabban — sok esetben — a kormány-szerv, a Népművelési Intézet, avagy a helyi nemzeti bizottságokkal karöltve kerül sor a helyi, járási, országos magyar népművelő rendezésekre. *Ctibor Tahy*, a Népművelési Intézet igazgatója szerint, "a nemzeti bizottságok *mellett* működő intézményekben a CSEMADOK szervezetei is eredményesen fejthetik ki tevékenységüket". A magyar tömegek heves ellenérzését bizonyítja Ctibor Tahy kijelentése: "A CSEMADOK helyi szervezeteinek semmi okuk a bizalmatlanságra az állami szervekkel szemben. Sajnos, helyenként ilyen esetekkel is találkozunk!"

Az erőszakkal "átállított" Szlovákiai Írószövetség magyar szekciójának taggyűlésén "az elkötelezett irodalom"-ról elmélkedtek. S ez mindent elárul. *Háy Gyula* budapesti marxista író az "elkötelezett irodalomról" így elmélkedik¹²: "Elkötelezettség; igen ám, de kivel szemben való elkötelezettség? Erre a kérdésre lehet olyan ügyes választ adni, hogy az íróra nehezedő erkölcsi súly pehelykönnyűvé válik tőle. Akinek az a fő, hogy könnyűvé tegye az elkötelezettség nehezen viselhető súlyát,

annak biztos fogások állnak rendelkezésére. Például az, hogy nem az emberiségnek kötelezi el magát, hanem — mondjuk — egy politikai pártnak.” Nos, Bábi Tibor, ez a valóban “elkötelezett” író, az említett írói taggyűlésen “pártos” hévvel hirdette meg a pártos esztétikához és világnézethez való visszatérés követelményét. Miként a már elhunyt Fábry Zoltán, a kiűzött, s már szintén elköltözött Szalatnai Rezső esetében is, támadott, denunciált a pozsonyi Madách-könyvkiadó, Dobos László ellen. Elítélte a “könyvkiadói következetlenséget, amely a szocialista könyvkiadás normáitól eltérően kezelte a hagyományok felelevenítésének kérdését”. Itt — a sorok között — újból Fábry Zoltán “A vádlott megszólal” megrázó kordokumentumának, negyedszázados késéssel történt kiadását *sorolta a főbenjáró bűnök közé!*

A Fábry István okozta csődtömeget a párt és a kormányzat kénytelen volt felszámolni. Újból Lőrincz Gyuláért nyúltak vissza, aki a budapesti Magyar Nemzetben, sokat eláruló nyilatkozatában vázolta a CSEMADOK jövő terveit, vonalvezetését. Hangsúlyozta, hogy a szlovákiai magyarság *egyetlen* társadalmi és kulturális szervében a közelmúlt eseményei okozta “torzulások” jelentős károkat okoztak. Lőrincz messzemenően retrográd a “prágai tavaszt” követő eseményeket, magyar fejlődést illetően. “Megfeledkezik” a “*Jogunk magyarnak lenni*” felvidéki magyar kátéről, amely az *önigazgatás és önkifejezés* jogának megfogalmazásával úttörő jelentőségű volt az európai nemzetiségek addigi történetében. A husáki re-sztálinizáció ismeretében korántsem meglepő, ha így szól: “*Bizonyos értelemben nyerünk is azzal, hogy a szlovák művelődésügyi minisztériumhoz tartozunk.*” (Kiemelés S.L.) Az egyetlen szlovákiai magyar szervezet kulturális autonómiájáról tehát nem beszélhetünk! Való igaz, a felvidéki magyar jajkiáltás: “*kulturális jogfosztottság állapotába kerültünk!*”

A párt- és kormányvezetés parancsolta “szocialista hazafiság” a jelszó minden vonatkozásban. A CSEMADOK alap- és középfokú szervezetei azonban a múlthoz, az ötvenes évek gyakorlatához hasonlóan, példás igyekezettel, a régi hűséggel, magyar tartalommal töltik meg széleskörű tevékenységeiket. Új honismereti, nyelvművelő, irodalmi szakkörök, színpadok alakulnak, folyvást bővül a néprajzi gyűjtőmunka, teljes pompájukban virágnak a nagy magyar tömegeket megmozgató népművészeti bemutatók. A galántai Kodály-napok keretében megrendezésre kerülő Országos Magyar Énekkari Fesztiválon az egész — folytonosan fejlődő — felvidéki magyar kórus-mozgalom tiszteleg a nép-nemzeti zenénk világhírű mesterének

pompás életműve előtt. A felvidéki magyarság szellemi életéről a XV. Magyar Találkozón számoltam be.¹³

Az 1947-es parancsbékével a magyar kisebbség az európai nemzeti kisebbségek népes táborában az első helyen áll. A szlovákiai magyar nemzetiség egyötödét teszi ki az egész Kárpát-táj magyar kisebbségének.

De, minden magyar üldöztetés, leírhatatlan keserv ellenére — miként *Janics Kálmán* bátran és messzehangzóan állapítja meg — a 70-es népszámlálás szerint valamennyi dél-szlovákiai járásban, ahol magyar többség, vagy kisebbség van, a magyar etnikum mind abszolút, mind relatív értelemben teret nyert. "Joggal valljuk, hogy a szlovákiai magyar kisebbség további gyarapodásával számolunk . . ." ¹⁴ Nem lehet hát a nemzeti kisebbségek törvényszerű felszívódásáról beszélni a mai Szlovákiában. "Az Erdélyi Káté és a felvidéki magyarság" c. írásunkban állapítottuk meg: "A felvidéki ('Jogunk magyarnak lenni') és erdélyi káték összecsengése, azonos lelki alapállása szembe- szökő. Az 1968-as felvidéki magyar tavasz és az 1975-ös erdélyi magyar ősz a hadizsákmányként odadobott, keserves kisebbségi sorsra káthoztatott magyar milliók gyötrelmes életútjának, egyben szívós élniakarásának szívetindító történelmi dokumentumai . . ."

A magyar nemzeti emigráció — miként a múltban számtalanszor bebizonyította — egy a csonka határokon innen és túl élő magyarsággal kegyetlen megpróbáltatásai idején!

JEGYZET:

1. *Csanda Sándor*: A török-ellenes és kuruc harcok költészetének magyar—szlovák kapcsolatai (Budapest, Akadémiai Kiadó, 1961).

2. *Szénássy Zoltán*: "Klapka György, a forradalom katonája" (Irodalmi Szemle, Pozsony, 1973/74).

3. *Boros Ferenc*: Magyar—csehszlovák kapcsolatok 1918—1921-ben (Budapest, Akadémiai Kiadó, 1970).

4. *Jankovics Marcell*: Hűsz esztendő Pozsonyban (Budapest, Franklin Társulat, é.n.).

5. *Illyés Gyula*: Beatrice apródjai (Budapest, Kortárs, 1977 szeptember).

6. *Fogarassy László*: A 6. hadosztály és vezetői (Pozsony, Irodalmi Szemle, 1963/3).

7. *Julier Ferenc*: Ellenforradalmi lélekkel a Vörös Hadsereg élén (Magyarság, 1927. július 13. — Idézi Fogarassy László).

8. *Fábry Zoltán*: A vádlott megszólal /"Stószí délelőttök"/ (Madách Könyvkiadó, Pozsony, 1968).

9. *Új Szó*, Pozsony, 1968. április 2.

10. *Új Szó*, Pozsony, 1968. április 12.
11. *Új Szó*, Pozsony, 1968. május 7.
12. *Új Látóhatár*, 1969 november.
13. *Sirchich László*: Magyar művelődés a Felvidéken (A XV. Magyar Találkozó Krónikája, Cleveland, Árpád Könyvkiadó Vállalat, 1976, 58 – 66. oldal).
14. *Új Látóhatár*, München, 1977/6.

IRODALOM:

Ludwig Steier: Ungarns Vergewaltigung – Oberungarn unter tschechischer Herrschaft (Amalthea Verlag, Zürich – Leipzig – Wien, 1929).

Steier Lajos: A tót nemzetiségi kérdés 1848 – 49-ben (Magyar Történelmi Társulat, Budapest, 1937).

Borsody István: Magyar – szlovák kiegyezés – A cseh – szlovák – magyar viszony utolsó száz éve (Officina, Budapest, 1945).

Flachbarth Ernő: A csehszlovákiai népszámlálások és a felvidéki kisebbségek nyelvi jogai (Felvidéki Tudományos Társaság, Pécs, 1935).

Kurt Glaser: Czecho-Slovakia, a critical history (Southern Illinois University, The Caxton Printers, Ltd., Caldwell, Idaho, 1961).

Előadás a XVII. Magyar Találkozón (Cleveland, 1977).

BELVEDERE-TŐL KASSÁIG

A FELVIDÉKI MAGYARSÁG ÚTJA AZ ELSŐ BÉCSI DÖNTÉSTŐL A "KOSICKY PROGRAMIG"

Immáron negyven esztendeje, hogy Belvederében a trianoni magyar—csehszlovák per újabb állomásához érkezett . . . Amikor felidézzük 1938 őszének a Dunatáj trianoni csődtömege felszámolását célzó törekvéseit, emlékeznünk és emlékeztetnünk kell a belvederei rendezést megelőző néhány olyan, ma már történelmi előkörülményre, amely a nyugati közvélemény elfogulatlan, sajnos kisebb szektora, de a gyorsan és könnyen felejtők felé is megfelelően érzékelteti a nagyjából néprajzi alapon történt rendezés vitathatatlan jogosultságát.

A jól ismert beállítás, amely az első bécsi döntést az akkori konstelláció meghatározta európai általános fejlődés függvényének tekinti, könnyű és átlátszó alibi a magyar népet is egyként megillető önrendelkezési jog gyakorlati érvényesítésének megtagadására.

1938 őszének eseményeit a húszesztendő előzmények nélkül elemezni már önmagában is elfogultságra, a magyar—csehszlovák viszonyt meghatározó tényezők ismeretének teljes hiányára vall.

Az imperialisztikus trianoni határmegvonás következményeként egyensúlyát veszített térséget maradéktalanul ellenőrző Csehszlovákiának, a kisantant inspiráló és vezető hatalmának machiavellisztikus kovácsai, a húszas években elhangzó nyilatkozatokkal nemcsak koncepcióhiányról, de az általuk felidézett közép-európai vákuum következményeként, teljes bizonytalanságukról is tanúságot tettek. Akkor még élénken emlékeztek, miként született meg a trianoni határ . . .

Az 1919. április 7-én, Prágában tárgyaló Smuts tábornok felé Masaryk hajlandónak mutatkozott a színmagyar Csallóköz visszaadására. Pályi Edének adott interjújában még tovább ment: *“ . . . a túlnyomóan magyarlakta területek visszaadásáról igenis lehet tárgyalni, de természetesen csak megfelelő feltételek mellett . . . ”*

Dokumentációs jellegű Masaryk Tamás 1927. október 28-án tett nyilatkozata: *“ . . . sohasem titkoltam, hogy a békeegyezmények és különösen Európa új felosztásának műve nem minden részletében tökéletes. Bizonyos korrekcióra részleteiről lehet tárgyalni . . . ”*

Megszólal Tusar, volt bécsi csehszlovák követ is, aki *Mendinger* szenátor előtt így nyilatkozott meg: *“Kisebb államterület kétségkívül értékesebb lett volna. A magyarok mindig idegen test lesznek az államban . . . a magyar területek annexiója kedvezőtlenülé teszi viszonyunkat Magyarországhoz, ami pedig Csehszlovákiára nézve, gazdasági szempontból is, nagyjelentőségű. Idejében jóvá kell tenni azt, ami túlságosan jól sikerült . . . a tárgyalás folyamán a magyarlakta területekről való lemondás értékes kompenzációk tárgya lehet. Önkéntes revíziója egy tévesen megállapított helyzetnek.”*

1921. március 14-én és 15-én *Benes*, a *Harrachok bruck* — királyhidai kastélyában *Teleki Pál* magyar miniszterelnökkel és *Gratz Gusztáv* külügyminiszterrel találkozott. A tárgyalások során *Benes* bizonyos területi revízióra is tett javaslatot. Egyidejűleg kijelentette, hogy a nagyszámú magyar kisebbség Csehszlovákia számára nem kellemes . . . *“Én nem is követeltem volna annyit saját jószántamból, de nekem is számolnom kellett a szélsőséges elemekkel . . .”*

Trianon haszonélvezői, íme, maguk sem tartották véglegesnek a békeparanccsal megvont határt . . . A megkérdezése nélkül, akarata ellenére elszakított felvidéki magyar millió pedig, *Trianon* előestéjén, 1920. június 2-án, bátor képviselőjén, a később kiutasított *Körmendi-Ékes Lajoson* keresztül nyilatkoztatta ki, hogy csak azért vesz részt az új államalakulat parlamenti ülésén, mert *“ez úton véli biztosíthatni a lehetőséget arra, hogy a vele elkövetett példátlanul súlyos nemzetközi igazságtalanságoknak, a közjogi és magánjogi jogfosztásoknak ellene alkalmazott rendszerével szemben tiltakozó szavát messzehangzóan felemelhesse . . .”* Hangsúlyozta a nyilatkozat, hogy a felvidéki magyarságot megkérdezése nélkül csatolták a Csehszlovák köztársasághoz, majd ezekkel a drámai szavakkal fejeződik be: *“Önrendelkezési jogunkat soha és semmiképpen fel nem adjuk, azt fenntartjuk és követeljük!”*

Így kezdődött . . . S folytatódott *Szent-Ivány József* 1920. szeptember 24-én mondott költségvetési beszédének alapvető megállapításával: *“ . . . a felvidéki magyarság soha sem fogja elismerni, hogy Csonka-Magyarország nemzetgyűlése egyedül jogosult volt a ratifikálásra . . . Mi ehhez a békéhez semmikor sem adtuk hozzájárulásunkat és sohasem fogunk sorsunk intézéséről lemondani.”*

A felvidéki *“Egyesült Magyar Párt”* 1938 őszén elhangzó deklarációja ebben a szellemben, a felvidéki magyarság húsz esztendő s lelki magatartásának hű tolmácsaként jelenti be, *hogy ragaszkodik népi önrendelkezési jogához és maga veszi*

kezébe sorsának intézését. Ez a kiáltvány Belvederét jóval megelőzve, a felvidéki magyarság megmásíthatatlan akarátának ma már történelmi dokumentuma.

A dunai népek szolidaritása ellen elkövetett csehszlovák bűnök 1938 őszén bosszulták meg magukat. A széteső köztársaság szlovákságának nagy többsége azelőtt sem tette magáévá Benes Edward úgynevezett "csehszlovák állam- és nemzet-konceptióját", s nem mutatott hajlandóságot a "közös állami patriotizmus" elfogadására. Az akkori csehszlovák kormány valóságérzek-hiánya és szovjet-orosz illúziói, konok elfogultsága következményeként eredménytelen *Runciman-misszió*, az első köztársaság többi, úgynevezett "nem államalkotó" nemzetiségi kisebbségeinek elkeseredése, rohamosan növekvő nyugtalan-sága olyan válságos európai légkört alakított ki, amelyet csak a szeptember 28-i müncheni négyhatalmi egyezmény oldhatott fel. Az alapjaiban megváltozott konstellációban látták a szlovákok elérkezettnek az időt, hogy gyökeres revízió alá vegyék ők is az autonómiát ígérő pittsburghi szerződéssel, a túrócszentmártoni deklaráció be nem tartott titkos klauzájával, a "vacuum iuris" elméletre Tuka-perrel felelő, súlyosan megterhelt cseh – szlovák viszonyt.

A szlovák néppárt által Zsolnára összehívott pártközi értekezleten kombinációkban nem volt hiány. Voltak, akik a teljes elszakadásra gondoltak, komoly pártja volt a lengyel – szlovák egyesülésnek, de a magyar – szlovák unió gondolatának is. Erre nézve *Kánya Kálmán* külügyminiszter szeptember 27-i 5993/106 számú *Hóry András* varsói követhoz intézett számjeltávirata érdekes dokumentum:

"... *Tiso, a napokban három pontban foglalta össze kívánságait Magyarországhoz való csatlakozásuk esetére. Ezek: 1.) Központi hivatal végrehajtó hatalommal Szlovénia köz-igazgatását illetően és a szlovák nyelv hivatalos használata. 2.) Külön országgyűlés-féle törvényhozó hatalommal saját belügyekben, vallás- és közoktatásügyekben és igazságügy terén személyi ügyekben. 3.) Költségvetési kvóta.*"

"Tisóval közöltük, hogy kívánságait akceptáljuk, mit megnyugvással vett tudomásul..." Végül is, a többségi határozattal létrejövő október 6-i zsolnai manifesztum deklarálta Szlovákia autonómiáját.

A müncheni négyhatalmi egyezmény 2. sz. függeléke alapján ("a négy nagyhatalom kormányfői kijelentik, hogy amennyiben a Csehszlovákiában élő lengyel és magyar kisebbségek problémáját az érdekelt kormányok három hónapon belül egyezség útján nem rendeznék, a kérdést a ma összeült négy

nagyhatalom kormányfői újabb értekezleten tanulmány tárgyává fogják tenni.”) 1938. október 9-én, Komáromban végre meginduló tárgyalásokon az új “kötőjeles” államjogi helyzetnek megfelelően, a szlovák Msgr. Tiso vezette Cseh—Szlovákia delegációját. Az első napon még kedvező légkörben indultak meg a tárgyalások, a cseh—szlovák delegáció beleegyezett Ipolyság és Sátoraljaújhely-kisállomás “jószándékot” jelképező átadásába. Másnap már nyilvánvalóvá vált, hogy a *Kánya* és *Teleki* vezette *Andorka Rudolf* vk. ezredes, katonai szakértő bevonásával tárgyaló magyar kormányküldöttségnek az 1910-es népszámlálás alapján felvázolt etnográfiai határra vonatkozó javaslata a cseh—szlovákok merev ellenzésével találkozik. Tisóék először csak a Csallóközt, majd ennek háromszorosát, kb. 5400 négyzetkilométert, 350.000 lakossal, ajánlottak fel. A négy napig tartó komáromi tárgyalások, amelyekre a cseh—szlovákok bizonytalanul és felkészületlenül, a magyar delegáció viszont bő anyaggal, s a Dunatáj akkor legkiválóbb nemzetiségi szakértőjének, *Teleki Pálnak*, a színek elrendezésével nemcsak a nemzetiségi megoszlást, de a népsűrűséget is bemutató, híres nemzetiségi térképével felszerelten érkeztek, a cseh-szlovák küldöttség magatartása miatt, október 13-án megszakadtak.

Itt nem lesz érdektelen megjegyezni, hogy a régebbi kiegyezési törekvések mindig a néprajzi, nemzetiségi szempontokat vették kiindulási alapul. Így az 1861-es szlovák Memorandum csak Pozsony, Nyitra, Bars, Hont, Nógrád, Gömör, Torna, Abaúj, Zemplén vármegyék *szlováklakta* részeit javasolta úgynevezett felső-magyarországi szlovák kerületté alakítani. A kerület fővárosává akkor nem Pozsonyt, hanem Besztercebányát jelölte meg. Hogy a trianoni határ messze meghaladta a szlovák aspirációkat is, utalunk *Hodzsa Milánnak* 1918 őszén a demarkációs vonal megvonását illető, Budapesten folytatott tárgyalásaira. Hodzsa a néprajzi elv alapján akart megállapodásra jutni. Akkor is Benes közbelépése állította le a további tárgyalásokat.

Komáromot hosszas diplomáciai tevékenység követte. Hangsúlyt érdemel, hogy az akkori magyar kormány — elfogulatlan nyugati megfigyelők, így *Macartney* szerint is — feltétlenül *négyhatalmi* döntés tárgyává kívánta tenni a magyar—szlovák vitát. A magyar külügyminisztérium ezt az óhajtát nemcsak Párizs felé, de London irányában még nagyobb nyomtatékkal ismételte meg. A magyar államfő *Neville Chamberlain*hez intézett levele a kevésbé ismert, de döntő dokumentum az akkori messzenéző magyar koncepciókat illetően.

Horthy kormányzó levelére Chamberlain — többek között — így válaszolt: “. . . az az őszinte óhajunk, hogy ez alkalommal elérhető legyen egy jóakarát sugallta s minden érdekelt fél jogán és érdekein alapuló egyezmény, amely enyhíti a nemzetiségi sérelmeket . . . lord Halifax október 24-én, Edinburghben tartott beszédében kijelentette, őfelsége kormánya elismeri, hogy Magyarországnak jogos követelései vannak, s reméli, hogy békés tárgyalások útján lesznek kielégíthetők . . .”

A hosszú vita során a magyar kormány népszavazás útján történő döntést ajánlott. Tisóék berlini útjával, s az új külügyminiszter, dr. Chvalkovsky jó berlini kapcsolataival magának hátvédet építő cseh—szlovák politika szorgalmazta a tengelyhatalmak döntőbíráskodását.

A végre 1938. november 2-án Bécsben, a Belvedere palotában összeülő német—olasz— döntőbíróóság által megállapított magyar—szlovák határ az első olyan rendezése a történelemnek, amely — nagyjából — néprajzi elvek alapján történt. Az 1938. december 15-én megejtett magyar népszámlálás szerint a visszatérő területen a lakosság száma 1,032.356 lélek volt. A Rádl Emanuel kiváló cseh tudós szerint is megbízhatatlan csehszlovák népszámlálások¹ 1930-as adatai szerint ezen a területen mindössze 27.7 százalék szlovák élt. Az 1938-as korrekt magyar statisztika viszont a visszacsatolt terület népességének csupán 11.9 százalékát találta szlováknak. Legalább 80.000 magyar maradt szlovák uralom alatt, a jelentős szórványok, továbbá Pozsony és a nyitrai összefüggő magyar nyelv-sziget magyarjai. Ez a magyar népcsoport, az 1945-ben elhurcolt, a Szovjetunióból halálos betegen visszaszállított, s a mirovi börtönben elhunyt Esterházy János vezetésével, mindenfelé példátmutató hűséggel és bátorsággal küzdött jogaiért, fennmaradásáért a Tiso—Tuka—Mach—Karmasini, német protektorátus alatt álló Szlovákiában.

A történelmi igazság, de a célzatos beállítások is megkívánják annak hangsúlyozását, hogy Magyarország a Párizs-környéki békeparancsok okozta krízises 1938 őszén sem feledkezett meg revíziós politikájának ama alapelvéről, amely ugyanazon hatalmaknak a közreműködésével óhajtotta elérni a trianoni szerződés felülvizsgálatát, amelyek ezt a végzetes közép-dunai “rendezést” létrehozták. Ha másként történt, egyáltalán nem az akkori magyar vezetésen múltott . . . Az oly ritkán tapasztalható, de a nemzetközi életben elengedhetetlen tárgyilagosság rovására menne annak a — későbbi hideg magyar—szlovák viszonyt jelentős mértékben meghatározó — körülménynek elhallgatása is, hogy Bécsben Ciano olasz külügyminiszter volt a

jogos magyar követeléseket rokonszenvvel támogató tárgyalófél, *Ribbentrop* inkább a szlovák álláspont felé teendő engedmények irányába exponálta magát.

A Kánya – Teleki képviselte tiszta és becsületos *népszavazást kérő* magyar álláspontot Belvederében ugyan nem honorálták, de a bécsi döntést követően általánosan megnyilvánuló magyar öröm, a bevonuló honvédcsapatok fogadtatásának ma már történelmi jelenetei, a magyar testvériség feledhetetlen megnyilatkozásai felértek egy népszavazással . . . !

Az 1938-as krízises esztendőben, az első Csehszlovák Köztársaság huszadik jubileumi, egyben utolsó évében a nemzeti-ségi kérdés volt az állam legégetőbb problémája . . . A csehszlovák kormányzat húsz esztendőn át határozottan tagadó álláspontot foglalt el az új állam létét, jövőjét meghatározó kérdéshalmazban, nem vettek tudomást a közép-európai térség nemzeti-ségi problémáinak bonyolult, különleges természetéről. Masaryk és Benes az előzőleg éppen általuk súlyosan elmarasztalt nemzetállam koncepcióját igyekeztek megvalósítani, de a hirhedt benesi illúzió, a nemzetiségekre kényszerített "állami patriotizmus" éppúgy csődbe jutott, mint a már jólismert "cseh – szlovák legenda" imperialisztikus, Közép-Európa-ellenes célkitűzései.

A mozaik-állam alapvető szerkezeti hibái, térségidegen, sőt ellenes, önként vállalt szerepe csak a bukáshoz vezethettek . . . A felelősség mindazért, ami a csehszlovákizmussal és jelentős mértékben miattuk Európával történt, másokra hártották . . . Már 1945 előtt világossá vált, hogy semmit sem okultak. A benesi machiavellizmus, a szovjet seregek protektorátusa alatt, 1945 után ülte diadaltorát Közép-Európa siralomvölgyében.

A prágai Czernin, illetve Hradsin palotáktól Londonon és Moszkván át hosszú, de göröngytelen volt az út Kassáig . . . A második csehszlovák emigráció politikai vonalvezetése felettből rugalmas . . . *"Ha segítség nélkül maradunk a német fenyegetéssel szemben, akkor majd meglepjük a világot Berlin iránti alázatunk határt nem ismerő lehetőségeivel – mondja Párizsban, az orkán előtti szélcsendben, már 1936 októberében, Hitler bizalmasaival, dr. Haushoferrel és Trautmannsdorf gróffal tárgyaló Benes elnök.*² Néhány esztendő múltán azonban már tiszta, jövőbemutató a csehszlovák képlet: *"Oroszország célja Csehszlovákia felszabadítása. Oroszország a legerősebb sláv testvér, így is kell reá tekinteni. Oroszország forrása annak a demokráciának, amire a mi népünk vár"*, írja Benes a chicágói Ludovy Dennik-ben (1939. április 21-én).

A benesi klikk anyagi szempontból határozottan kedvező

körülmények között indította meg londoni széleskörű tevékenységét. Működésüket jelentős mértékben megkönnyíti az addig zárt csehszlovák vagyron felszabadítása. Az első köztársaság diplomáciai karának túlnyomó többsége, már anyagi függősége miatt is, Benes és közvetlen munkatársai, *dr. Ripka* és *Stránsky* mögé áll. Az egykori miniszterelnök, még a Monarchia politikai iskoláján nevelődött *Milan Hodzsa* korán súlyos ellentétbe került a benesi egykéz-politikával. Főként Benes és közvetlen környezete Janus-arcú nemzetiségi politikájának következményeként. A szociáldemokrata *Bechyne* és *Necas* kedvetlenül asszisztálnak. Az emigráns klikk nagy nyeresége az 1939. március 19-i szökés után épségben Londonba érkező csehszlovák tisztii csoport, az egykori csehszlovák vezérkar titkos szolgálatának, a G-2 osztálynak vezetői, Benes feltétlen hívei.

A politikai légkör kezdetben korántsem kedvező. A republika ellenállás nélküli, gyors összeomlása, a sajnálkozások ellenére is, azt a benyomást keltette a nyugati politikai közvéleményben, hogy mindaz, ami az első köztársasággal történt, a belső fenntartó erők teljes hiányának és az elhibázott politikának a következménye. Az angol kormány Közép-Európa jövő határait illetően határozottan szabad kezet biztosított magának. *Churcill* "Grand Alliance" c. nagy művének függelékében közli a Foreign Office-nak 1941. március 15-én kiadott irányelveit. Ezekben az alkotmányos monarchia gondolatának támogatása mellett köti le magát mindenütt, ahol a népben erre őszinte hajlam mutatkozik. Kétségtelen, hogy ezzel az elme-futtatással a súlyos válságokkal küzdő Közép-Európára gondolt. Benes maga is bevallotta, hogy második emigrációs ügködését hűvös, tartózkodó légkörben kezdte meg. A Londonban székelő csehszlovák kormánytanács 1944. február 3-i ülésén jelentett ki: "*Az európai háború kitörése után az Egyesült Államok bizonyos tartózkodást tanúsított irányunkban.*" Ezért mindenekelőtt el akarta oszlatni az angolszász közvélemény bizalmatlanságát. Előbb, mint chicagói egyetemi tanár, majd hosszú londoni tartózkodása alatt és második amerikai útja során minden alkalmat felhasznált, hogy az erősen ellanyhult érdeklődést és rokonszenvet újból felkeltse. Nemzetközi hangulatokhoz oly könnyedén alkalmazkodó képességével maga is elismerte az első világháborút záró békeszerződések hibáit. De soha, sehol, egy szóval, utalással sem vállalta, hogy Csehszlovákia is osztozik a felelősségben. Második amerikai körútja során, 1943-ban, látván a németellenes hangulat fokozódását, már nyíltan hibáztatja az Egyesült Államok kormányát, hogy nem garantálta és ratifikálta a Párizs-környéki

szerződéseket. Elmarasztalja a nyugati hatalmakat, hogy izolálták a Szovjetuniót. Előadásaiban az első Csehszlovákia Európa mintademokráciája. Nem szerkezeti, belső hibáinak és térségellenes politikájának, hanem a szomszéd népek önzésének és gyűlöletének, nemkülönben a nyugati hatalmak tévedéseinek és mulasztásainak áldozata. Benes szerint a nyugati hatalmaknak nem volt bátorságuk áldozatokat hozni a demokrácia eszményeiért. Csupán Csehszlovákia tett emberfeletti erőfeszítéseket és hozott hősi áldozatokat . . . *“Erőfeszítéseinket nem értették meg eléggé abban az időben . . .”* — jelenti ki Chicagóban —, *“de azok igazolják, hogy politikánk helyes volt, önzetlen és európai . . .”* Ezek Nyugat felé a humanista-demokrata pózában tetszelgő Benes szólamai. Mögöttük búvik meg a másik, igazi Benes, aki a régi, szívós céltudatossággal készül hatalmi vágyainak elérésére. A Council for Foreign Relations délelőtti ülésén a kisállamok öntelt és káros nacionalizmusa ellen foglal állást, ugyanaznap este viszont, a *dr. Papanek* tiszteletére adott vacsorán, honfitársainak a másik, igazi Benes beszélt, kijelentvén, hogy a nagy háború után kizárólag csak a cseheknek és szlovákoknak lesz beleszólásuk Csehszlovákia új arculatának, államrendjének kialakításába.

Amíg Benes az Egyesült Államokban ébreszti és gyűjti a rokonszenvet, *dr. Hubert Ripka*, a “jogfolytonosságot” hangsúlyozó csehszlovák exilkormány politikájának állandó londoni irányítója, az angol közvéleményt igyekszik “megdolgozni” . . . Természetesen az akkori brit közép-európai koncepcióhoz alkalmazkodva. *“Európának a szabad nemzetek önkéntes federációjában kell egyesülnie . . . magába foglalva egy belső forradalom tüzeiben újjáéledő Németországot.”* Új csehszlovák “Dunapolitikát” sugall . . . *“A csehszlovák nemzet alapvető törekvése, hogy Masaryk koncepciójához híven, létrehozza a dunai népek federációját, amely természetesen Magyarországot is magába foglalja. A dunai federáció döntően növelné a kisnemzetek biztonságát és függetlenségét. Megvédené őket a szomszédos nagyhatalmak beavatkozási törekvései és nyomása ellen . . .”*

Szükséges, hogy hivatkozzunk az egykori megállapításokra. Részint, hogy rámutassunk azok motívumaira, részint kiemelni óhajtván a nagy földrengés alatt kifelé hangoztatott elvek és a hirhedt 45-ös “kassai program” gyakorlata közötti elképesztő különbségeket. A cseh nép téridegen volt, csak a szlovákok révén került kapcsolatba a Duna-völgygel. A Ripka által oly megkésve és megtévesztően bedobott “Dunafederáció” helyett, Benesék a kisantantot kovácsolták össze kimondottan a magyar

nép ellen. Masaryk és Benes nem tanultak a Duna-táji népek összefogása első, nagy apostolának Kossuth Lajosnak bő tapasztalataiból. Semmit sem okultak a Turini Remetének a Duna-völgy népeihez intézett intelmeiből. A ripkai szolam tehát, éppúgy a tudatos megtévesztést szolgálja Londonban, mint Benes egyidejű demokrata, humanista szónoklatai az Egyesült Államokban.

Benes, bár londoni exilkormányának volt már német nemzetiségű kommunista tagja, mindig makacsul kitért az elől, hogy Wenzel Jakschot, a szudéta-német szociáldemokrata párt emigrált vezetőjét és csoportját befogadja a kormányba. S bár 1939-ben Jaksch előtt azt a kijelentést tette, hogy "hajlamos a svájci mintájú megoldásra, mert központosított államforma mellett a szudéta-német kérdés nem oldható meg", 1942-ben már — manchesteri beszédében — óvatosan és elködösítve embertelen tervével, a kisebbségi kérdésnek az érdekelt lakosság kiűzése útján történő "megoldásával" foglalkozik. "Nem zárhatjuk ki teljesen a népesség-áttelepítés lehetőségét, mint eszközt az állandó béke megteremtésére." Ettől kezdve minden beszédében megpendíti ezt a gondolatot a háború utáni új, demokratikus Európa felépítését célzó terveinek zárókövetkeztetéseként. Nem lesz érdektelen megjegyezni, hogy még Károlyi Mihály elől is elzárkózik. A háború elején még a federációs megoldás előnyeiről beszél Károlyi előtt, "a háború vége felé megváltoztatta véleményét, bár ezt nyíltan nem ismerte be, azzal véve elejét minden diszkusszióknak, hogy korai lenne részletekbe bocsátkozni . . . kijelentette, hogy egy homogén szláv államot kell alakítani, a nem-szláv népesség, a németek és magyarok kiűzése mellett foglalt állást . . . Moszkva által bátorított szláv sovinizmus győzött" — írja Károlyi Mihály emlékirataiban³ A második világháború alatti emigráció politikai világban kétségtelenül Wenzel Jaksch fogta fel teljes mértékben, mi rejtőzik Benes és társai, Ripka, Fierlinger, Stránsky, a szlovák nemzeti kommunista Vlado Clementis szándékai mélyén. Előre látta, idejében figyelmeztette Edent, hogy a csehszlovák exilkormány politikájának és propagandájának csak egy példa nélkül álló "massacre" lehet a következménye.

Míg Benesék a nyugati világban ügyködtek, Zdenek Fierlinger sem tétlen Moszkvában. Régi, sokáig titkolt érzelmeihez híven, már építi a Kremlin és Benesék testvérülésének útját. Ennek első állomása az 1941. július 18-án Londonban, Benes és Ivan Maisky szovjet nagykövet parafálta előzetes egyezmény. Ezt követi az egész kárpáti térség sorsát eldöntő, elsősorban a magyarságra végzetes, 1943. december 12-én kötött szovjet—

csehszlovák szerződés. *“Emelem poharam valamennyi új szláv üdvére. Hangsúlyozom, az össz-szlávságra . . .”*, hangzik Sztálin pohárköszöntője a Kremlinben. *“A második világháború után a szlávosság fejlődésének új szakasza kezdődik . . .”*, válaszol Benes. Csatlakozóan, Benes és Klement Gottwald cseh kommunista vezér ünnepélyes kézfogása az ellenállás nélküli, vértelen kommunista hatalomátvételnél, a “jégtörő” 1948-as februárnak nyitánya. Az 1945 márciusában Moszkvába települő csehszlovák exilkormány a szovjet hadsereg árnyékában lép a “felszabadított csehszlovák haza” területére. Érvénybe lépett a moszkvai egyezmény, s a “felszabadítás kormányában” Gottwaldék a kulcsminisztériumokat szállták meg.

Rákóczi fejedelem és északkelet magyarságának ősi városában, Kassán hirdették meg azt a “kormányprogramot”, amely az 1945-től 1949-ig tartó korszakot, ezeket a végzetes éveket meghatározta, s a Felvidék magyarságának számára addig elképzelhetetlen megalázások, üldözések és jogfosztások sorozatát hozta. A moszkvai szovjet–csehszlovák szerződést ezzel, a már hirhedtté vált “kormányprogrammal” realizálták. A cél, most már nyíltan: a többnemzetiségű államot – *erőszakkal* – nemzeti állammá átalakítani. Ennek érdekében a szlovák kommunista *Vladimír Clementis*, a “lakosságcsere egyezményt” Gyöngyösi Jánossal, a pesti koalíciós kormány külügyérével megkötő későbbi külügyminiszter, a jelenlegi átalakulásnál döntő szerepet játszó *Gustav Husak*, *Vilo Siroky*, *Daniel Okáli*, *Laco Novomensky*, s a csatlakozó polgári kollaboránsok vették kezükbe a “magyar kérdés” megoldását. Kiemelendő, hogy Prága és a szlovák kommunista és kollaboránsok között a felvidéki magyarság kezelését illetően teljes összhang uralkodott.

Megkezdődött a magyar nép elleni könyörtelen hadjárat. Ennek nyitányaként *Josef Lettrich* imigyen nyilatkozott meg: *“Amenyiben a német és magyar kisebbségek problémájára végleges megoldást nem tudnánk találni, balsejtelmekkel kellene néznünk a jövő felé . . . célunk az, hogy ezeket a népeket könyörtelenül kiűzzük földünkről . . .”*⁴

A második csehszlovák köztársaság nemzeti frontjának kormányprogramja a szláv terjeszkedés rég megformált irányelveit most Moszkva protektorátusa alatt valósítja meg. A szomszédokhoz, így elsősorban Magyarországhoz való viszonyt is, a “szláv vonal” határozza meg. A szlovákiai magyarság elleni gyűlöletheadjárat, s a jogfosztó dekrétumok áradatával egyidejűleg harsan fel a végső nagy cél, most már nyílt summázása: *“A szlovák Dél” . . . “Dél-Szlovákia legyen a szlávosság erős*

bástyája” . . . harsogják az öblös plakátok a guzsbakötött, elnémított, *mindig magyarulakta Délen*.

Miként elődje, a negyvenötös csehszlovákizmus is *egyoldalúan fogalmaz*. Nemcsak erőszakkal akarja megváltoztatni a kimondottan nemzetiségi állam struktúráját, kiűzni, vagy minden eszközzel elnemzetteleníteni a nemzetiségeket, de megtartani, sőt ha lehet *bővíteni* a Trianonban a nemzeti kisebbségekkel *együtt nekik ajándékozott határokat!*

Az első világháború utáni csehszlovák “érvek”, némileg módosítva, jelentősen meggyarapodva újból jelentkeznek. Így a határ revíziója Pozsony körül, a jugoszláv – csehszlovák korridor ötlete, a Svobodné Noviny szerint pedig “rendezés után kiált Szlovákia egész déli határa”⁵ A vidéki nagyétvágyú szlovák lapok még tovább mennek. A határokat délre a Balatonig terjesztenék ki, azzal az indoklással, hogy *Pribina herceg* ura volt egykoron e vidéknek. S mindez a támadó, nyersen imperialista “revizionizmus”, a demokrácia nevében történik . . .

Az európai nemzeti kisebbségek történetében máig példátlan totális jogfosztás bevezetője a második csehszlovák köztársaság elnökének 33/1945 számú dekrétuma, amely *tollvonással fosztotta meg állampolgárságától az akkor mintegy nyolcszáz ezer magyart*. Azzal a merőben szokatlan állítással, hogy ellenségei az újjáalakuló csehszlovák államnak. Benes elnök első sorban tudhatta, hogy az első világháborút követő “békék” során, az akkori felvidéki magyar milliót megkérdezés nélkül, akarata ellenére kényszerítették az első republikába.

A dekrétumot aláíró Benes nyugati körökben, az egykori genfi gyülekezetben nagyraértékelt rugalmasságának döntő bizonyossága eme hirhedt rendelet. Az első köztársaság ugyanis “*nemzetiségi államként*” született meg. Benes, az akkori külügyminiszter “*második Svájcot*” emlegetett, ígért Nyugat felé. Sőt, a Saint Germainben 1919. szeptember 10-én parafált szerződésben a más nemzetiségű állampolgároknak kisebbségi jogaik tiszteletbentartását ígérte és *garantálta*. Köztársasági elnökké választásakor pedig félreérthetetlenül jelentette ki, hogy a republika *minden polgárának* egyformán kíván államfője lenni. 1945-ben, a *nagy lehetőségek idején*, Közép-Európa romjain jelenti ki, hogy “*nem tudnak, nem akarnak a németekkel és magyarokkal egy államban élni . . .*”⁶

A Szlovák Nemzeti Tanács 1945. május 15-én keltezett dekrétumával törvénytelennek nyilvánított minden olyan politikai, kulturális és gazdasági tevékenységet, amelynek bármi kapcsolata volt az első bécsi döntés után hivatalba lépő magyar kormányadminisztrációval. 1945 és 1949 között legalább

negyvenezer magyart, főként parasztokat és ipari munkásokat ítéltek el e címen a csehszlovák népbíróságok. Ugyancsak a Szlovák Nemzeti Tanács 1945. április 7-én kelt 26/1945 számú rendeletével betiltotta a magyar községekben alakult nemzeti bizottságokat. Helyükbe központilag kinevezett *nem magyar* nemzetiségű, tehát már betelepített személyekből álló správná komisiákat állított fel. A "Kosicky program" szellemében fogant jogfosztó rendeletek végeláthatatlan sorából kiemelendő még a magyar nemzetiségű polgárok választójogának megvonását elrendelő, 1946. december 10-én keltezett dekrétum.

A Szlovák Nemzeti Tanács négyrendbeli dekrétuma *minden* magyar tulajdonban lévő mező- és erdőgazdasági *ingatlan*nak *elkobzását* rendeli el. *Kompenzáció nélkül!* A köztársaság elnökének 108/1945 számú dekrétuma pedig általában *konfiskálta* a magyar tulajdont. Kivételt csupán a személyes tárgyak, ruházat képeznek. A 27 és 28/1945 számú elnöki rendeletek kimondják, hogy a *kolonizáció* meggyorsítása és hathatós elősegítése érdekében, az elkobzott magyar vagyont cseh és szlovák telepesek között kell szétosztani . . . A teljes jogfosztást jellemzi, hogy még az öregségi nyugdíjat is megvonták a már mindenüktől megfosztott szlovákiai magyaroktól.

Az ingóvagyonról rendelkező 91/1945 számú elnöki dekrétum, továbbá a Szlovák Nemzeti Tanács 16 és 62/1945 számú rendeletei befagyasztották az összes magyar bankbetéteket. Az így előállott veszteséget a pozsonyi magyar kormány meghatalmazott irodája *egy billió száz két millió* csehszlovák koronára becsülte!

A kulturális jogfosztások példátlan mérvéről is szólunk kell. Feloszlatták az összes magyar népművelési, társadalmi és sportegyesületeket. Vagyonukat elkobozták. Könyvtáraikat számos esetben megsemmisítették. *Bezárták az összes magyar tanítás-nyelvű iskolákat, betiltották a magyar nyelvű istentiszteleteket.* Ugyanebben a sötétemlékű időszakban az egész köztársaságban összesen két magyar nyelvű nyomdatermék láthatott napvilágot. A Szent Benedek Rend komáromi rendháza kiadta imakönyv és naptár a világtalan magyar százezrek vigaszára. De a naptár valamennyi példányát elkobozták.

A "*magyar kérdés*" megoldásának *második állomása is elkövetkezett . . .* A szomorú emlékü *deportálásokat* a csehszlovák belügyi vezetés bizalmas rendelete: "A magyarok eltávolítása Szlovákiából: biztonsági rendszabályok" vezeti be. A deportálások előestéjén a Szlovák Nemzeti Tanács hivatalos lapja, a Národná Obroda hangoztatta, hogy ". . . *jogunk van*

asszimilálni a magyarokat és Csehszlovákiát, minden eszközzel, nemzeti állammá alakítani . . . Mivel a magyaroknak nincsenek kisebbségi jogaik, végső célunk, hogy szétszórjuk őket az országban . . .”

Az erőszakos deportálás 1946 novemberében kezdődött meg. Katonai egységeket és csendőrséget vetettek be a deportálás zökkenésmentes lebonyolítására. Mindez embertelen módon történt. Emléke máig kísért . . . *“A tizennyolc éve történt megaláztatás az idegekben vibrál . . . A félelem és megaláztatás érzése hosszúéletű . . .”* – írja Dobos László, a husáki resztalinizáció során elmozdított és elhallgattatott, a dubceki rezsim alatt a Szlovák Szocialista Köztársaság tárcanélküli nemzetiségi minisztere,⁷ aki az irgalmatlan időkről oly bátran és hitelesen vall *“Földönfutók”* (Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1968) és *“Egy szál ingben”* (Madách, Pozsony, 1976) c. kötetében, miként a *“stószí remete”*, Fábry Zoltán *“A vádlott megszólal”* (*“Stószí délelőttök”*, Madách, Pozsony, 1968), avagy a kiűzött Szalatnai Rezső *“Kisebbségben és igazságban”* (Madách, Pozsony, 1970) című vád- és védirataikban.

A mindenkitől elhagyott felvidéki magyarság mérhetetlen szenvedései a magyar Sionban találnak testvéri együttérzésre. Egyedül szólal meg Mindszenty József, a maradék ország bíboros primása:

*“A Csallóközben megszűzött, idegileg felőrölt magyarokat dobálnak marhavagonokba. A szenvedő nyáj előtt álljunk meg tisztelettel . . .”*⁸

A *“tárgyilagosságot”* a néparulás határáig gyakorló némely budapesti körök felé pedig ez az üzenete:

*“A szenvedő magyarságra gondolva, legyetek rendületlen magyarok . . . magyarságtokból ne engedjétek, mert valahányszor magyar alkudozik a magyarság körül, abból csak Csallóköz lehet . . . Amikor ti otthont kaptok, akkor verik ki a Csallóközből útszéli baromként a magyarokat.”*⁹

S megszólal a magyar püspöki kar is:

*“A felvidéki magyarságról nélküle határoztak és odadobták egy őrjöngésig emelkedett, innét is sikerrel, magyar nemzetköziséggel növesztett sovínizmusnak, amely deportálással, öthat internálótábornak telezsűfolásával felelt az itteni optimizmusra . . .”*¹⁰

1945-ben és 1946-ban, hozzávetőlegesen, negyvenháromezer magyart űztek ki az akkori csehszlovák hatóságok. Néhány órás határidővel, **örven** kilogrammot meg nem haladó személyes poggyásszal. Ezek az elűzött magyarok nem felejtkeznek meg testvéreik szenvedéseiről. Érsekújvár volt városbírájának

(polgármesterének), a felvidéki Egyesült Magyar Párt egykori érdemes törvényhozójának, később a chilei emigrációban elhunyt *Holota-Kmetty János dr.*-nak önfeláldozó vezetésével Budapesten megalakítják a *Felvidéki Magyarok Nemzeti Tanácsát*. A pesti koalíciós kormánynak kellemetlen volt a Tanács működése. Különösen a Gyöngyösi János parafálta hirhede "lakosságcsere" egyezmény előestéjén. Leállították tehát a Tanács működését, de az illegálisan tovább dolgozott és az érsekújvári származású *Jócsik Lajos* parasztpárti államtitkár támogatásával sokat és sokféle segítettek. Máig ismeretlen emigrációs közvéleményünk előtt, hogy a Felvidéki Magyarok Nemzeti Tanácsa *tiltakozó táviratot* intézett a párizsi békekonferencia elnökéhez, amelyben *elítéltek és elvetettek mindennemű lakosságcserét és kitelepítést. Határozottan tiltakoztak a csehszlovákiai magyarság embertelen üldöztetése ellen. A magyar etnikum tiszteletbentartását és visszaállítását követelték.* Ugyancsak ismeretlen, ma már történelmi jelentőségű az a törekvésük, hogy Felvidéki Magyarok Nemzeti Tanácsa képviselőiben négy-öt tagból álló képviselőket küldjenek Párizsba, hogy ott a békekonferencián résztvevő hatalmak delegátusait információs anyaggal és tiltakozó határozatokkal árasszák el, s mint a felvidéki magyarok hivatalos képviselője, ellensúlyozzák a csehszlovák törekvéseket. A szükséges kiutazási engedélyt a Szövetséges Ellenőrző Bizottság szovjetorosz hangadó részlege (*Sviridov*) nem adta meg.¹¹

Elindultak hát a Szudéták felé a szomorú deportáló szerelvények, s a deportálás lebonyolításában közreműködő UNNRA jelzést viselő tehetautók . . .

"Pázmány sírja felől magyar rabszolgakaravánok, a Szudétaföld felé is száll az ő örökéletű tanítása: az erőszakkal élni veszélyes . . . A gyűlöletnek, embertelenségnek is van lélekharangja . . ." — szólal meg ismét Mindszenty József.

A Nemzeti Front kormányának következő lépésénél, az erőszakolt "lakosságcsere egyezményvel" is időznünk kell. Az 1946. február 2-án Gyöngyösi János és Vladimir Clementis parafálta csehszlovák – magyar egyezmény szerint, mindazon szlovákok, akik állandó magyarországi lakhellyel bírtak *önkéntesen* folyamodhattak áttelepítésükért. Ezzel szemben a csehszlovák kormányzat *maga választhatta ki* a felvidéki magyarokat az áttelepítésre. A csődöt mutatja, hogy korlátlan propagandával körülbelül hatvanezren jelentkeztek Magyarországról a Csehszlovákiába leendő áttelepülésükre. Pedig a Budapesten székelő Csehszlovákia Presidlovácia Komisia s a magyarországi szlávokat szovjet védnökség alatt tömörítő Antifasistický

Blok Slovanov v Madarsku korlátlan, rendkívül éles és minden földi jót ígérő hírveréssel igyekeztek toborozni, akciójuk sikerét biztosítani. *Krno* budapesti csehszlovák követ, akiben Clementishez hasonlóan mélységes nemzetiségi gyűlölet és elfogultság élt, a következőket jelentette ki: "*Ha Magyarország nem köti meg a lakosságcsere egyezményt, akkor a magyarországi szláv lakosságból egy emberöltő alatt milliós szláv kisebbséget nevelünk. Ne felejtsek el, hogy most, az orosz hatalom árnyékában, mi vagyunk az urak . . .*" Az akkori nemzetközi konstellációban sehol sem figyeltek fel a "kitelepítéssel büntethető államellenesség bűnének" csehszlovák megfogalmazására.

A végzetes évek egyik legsötétebb fejezetét az úgynevezett reszlovákizáció képezte. Miután a "kosicky program" meghatározta a köztársaság nemzetiségeinek megsemmisítését célzó rendszabályokat, így a kiűzést, deportálást és lakosságcserét, járulékosan megkonstruálta erkölcstelen képletét, az *erőszakos reszlovákizációt*. S ennek szánták a döntő szerepet. A magyar vidékeken felállították hát a *reszlovákizációs bizottságokat*, amelyek a *Ján Sveton* irányítása alatt álló pozsonyi központnak rendeltettek alá. Az egész "reszlovákizációs" procedurát titokban tartották. Az általános szabályokra csak következtetni lehetett. Nem fogadták el az olyan magyar nemzetiségű egyének kierőszakolt "kérelmét", akik öt hektárnál nagyobb földingatlanal bírtak. Kitelepítésükkel az évezredes magyar föld elbirtoklásának kérdését egyszerűbben és radikálisan oldották meg . . . Az általános szlavizációs hadjárat során ősmagyar helységneveket szlávósítottak el. *Utólag* akarván igazolni az egyébként is újkeletű "elméletet", amely szerint, a nyelvhatár az évszázadok folyamán a szlovákság hátrányára módosult. Minden alapot nélkülöző állítás. A szlovákiai magyarság ellen indított irtóhadjáratig, a magyar—szlovák néprajzi határ a legszilárdabb az egész kevert nemzetiségű Közép-Európában. Alexej Petrov, az októberi forradalom során Prágába menekült orosz egyetemi tanár írja¹²: "*A valóság az, hogy a szlovák—magyar nyelvhatár az utolsó százötven év alatt változatlan maradt.*" *Coernig, Niederle* osztják véleményét. A felvidéki magyarság nemzetbiológiailag erős és ellenálló, s nem a statisztikai számok szemfényvesztése dönti el a vitát, akár pozitív, akár negatív értelemben, hanem a lelkeség kérdése.

Nem lesz érdektelen megjegyezni, hogy az Egyesült Nemzetek alapokmánya kimondja az emberi jogok tiszteletbentartását fajra, nemre, vallásra való tekintet nélkül. Csehszlovákia már tagja volt e magas nemzetközi fórumnak, amikor a szlovákiai magyarság ellen döntő hadjáratot indított. S úgy véljük,

feljegyzést érdemel az Egyesült Államok budapesti missziójának 1945. június 1-én kelt memoranduma, amely hangsúlyozta, hogy "nem tartja igazságosnak, ha egy kisebbséget alkotó etnikai csoport minden tagját államellenes bűnősként kezelik és lakóhelyéről, pusztán népi származásánál fogva, kiűzik . . ."

Lefejezték a felvidéki magyar százezreket. Kiűzték azokat is, akik példátlan őszinteséggel szolgálták a Duna-táji népek megbékélésének, testvériesülésének ügyét, akik iránt egy egész nemzedék érez hálát és elfogultságot. Akik önzetlenek, tiszták voltak, s a másik oldalról igaz szóra, viszonyos megértésre vártak. Azok, kevesen, akik megmaradhattak — elnémultak. Rangrejtve és gyűjtogatva élt akkor a magyar szellem, de hatott némaságában is. A nyomás csak lassan engedett . . . Amikor 1948 februárjában Benes és társai eltűntek a csehszlovákiai politika színpadáról, méltán írhatta *Fábry Zoltán*, a mindig marxista író, akiből nem hiányzott a magyar szellem bátorsága: "*Behozhatatlan hátránnyal, de le nem becsülhető előnnyel indultunk: tiszták maradtunk. Némák voltunk és embertelen hang nem hagyta el a szánkat.*" 1955-ben megjelent esszékötetében, "A gondolat igazában" tesz tanúbizonyságot sokat szenvedett magyar népe iránti forró szeretetéről, megindító hűségéről, fennmaradásában bízó hitéről:

"Amikor mi előreszaladunk a jövőbe, akkor csak a legmesszebb múltba nyúlhatunk vissza . . . Vállaltuk, vállaljuk és ezzel a kulccsal a kezünkben, a hagyomány szellemkölcscsel kopogtatunk meg minden sírkövet — a feltámadásra. Kísértekre nincs szükségünk, de társakra, bizonyságokra, emberi magatartás szellemi példáira, a nyelvűség teremtő és megtartó gerinceire annál inkább. Ma, hagyomány nélkül élni gyökértelenséget jelent. Elsodródást, megfutamodást, beolvadást. Pázmány és Balassa Bálint magyarító és erősítő igéi és dalai, Rákóczi Pro Libertátéja, Kazinczy börtöntanulása . . . ki tudná, ki merné ezeket elhanyagolni? . . . Ma, a múlt erkölcsi öröke tanút, véd és biztat . . . utánunk is élnek, jönnek majd magyarok . . . !"

A felvidéki magyarság ember maradt az embertelenségben. Féltve őrzi nyelve tisztaságát, népéhez való messzefénylő hűsége kötelezi el az irgalmatlan lefejezés után felnövő, fiatal írónemzedéket. E viharzó nemzedék öntudattal vallott "híd" magatartása, s a legutóbbi próbáttevő idők során megbizonyított harcos, hűséges magyarsága hirdeti ma azt az építő Dunavölgyi missziós hitet, amely annyi keserves csalódás és csalatás ellenére is a magyar szintézist példázza a letarolt Dunatájon.

A felvidéki őslakó magyarság szellemisége a Kárpát-táji népek egymásra utaltsága felismerésének jegyében egyszer majd újjászülető Duna-Európa jó kovásza lesz!

JEGYZETEK:

1. Dr. Emanuel Rádl: "Der Kampf zwischen Tschechen und Deutschen." Reichenberg, 1928.
2. Carlo Sforza: "The Totalitarian War and After", London, 1942.
3. Faith Without Illusion, New York, 1957.
4. CAS, 1945. VI. 2.
5. CAS, 1945. VII. 30.
6. Pozsony, 1945. V. 9.
7. Irodalmi Szemle, Pozsony, 1965. 9. sz.
8. Debrecen, 1946 szeptember.
9. Egy tanoncotthon felavatásán, 1946. november 28.
10. Püspökkari körlevél, 1947 augusztus hava.
11. Holota dr.: "Feljegyzés. Küzdelmünk a felvidéki magyarságért a második világháború után", 1951. – S. I.-hoz eljutott kézirat.
12. Prispěvky k historické demografii Slovenska. Praha, 1928.

IRODALOM:

- Borsody István, *Magyar – Szlovák kiegyezés*, Budapest, 1945.
Jaksch Wenzel, *Europe's Road to Postdam*, New York, 1963.
Wagner S. Francis, *Hungarians in Czechoslovakia 1945–1949*, New York, 1959.
"Kettős Járom Alatt", a Csehszlovákiai Magyarok Nemzeti Bizottmánya időszaki szemléje.

MAGYAR MŰVELŐDÉS A FELVIDÉKEN

Az első világháború végével Európában sokmillió tömeg vesztette el a nemzeti közösség boldog, erőadó tudatát. E tömegben több mint hárommillió magyar, majdnem egymillió a Felvidéken. A magyarság egyharmada tehát "gazdasorból — szolgasorba" jutott. Magára maradt. A Pozsonytól Técsőig kiterített magyar nemzettest elalélt részei lassan élednek. Bat-sányi, Baróti-Szabó, Kazinczy ébresztő szellemei ott járnak a kassai Árpád-házi Szent Erzsébet székesegyház táján. 1923-ban Mécs László "Hajnali harangszavával" hirdeti meg: elég volt a kisebbségi magányosság, elveszettség éjszakájából. Lírája a kisebbségi magyar élet szeizmográfja és értékmérője . . . "Ülök a labirintban, a kisebbségi poszton, mint római madárjós. Bottal négy részre osztom a mennyet és a földet és szívszorongva várom, hogy jobb jövőnk jelképe feltűnik a határon . . ." Mécs László par excellence kisebbségi magyar költő. Életművének döntően motiváló kisebbségi szakasza nélkül a mai kisebbségi magyar líra különleges színe, mondanivalója aligha érzékelhető.

A később hivatottaknak tartottak hivatkoznak is reá. A kisebbségi magyar minőség mindig akkor adott igaz értéket a Duna-völgynek, amikor — Mécs László költői magatartásán, az általa megzendülő "*Vox Humáná*"-n is igazolva — az emberség hangján szólott egy már akkor embertelen világban. — Az akkori kisebbségi magyar nemzedék bátran állta a harcot igazságaiért, s egy értetlen, túlzó és forrófejű nacionalizmusban is vállalta a korszerű "közép-európai gondolatot".

"Tánc feszüljön a harangban, hajnalemer szziromtánca, mely magyar lányt s tót fiúcskát testvértáncba pöndörít" — így Mécs László. — Kovácsolódik a magyarság-európaiság szintézise is — a legsivárabb körülmények között!

*"A mentém ujja hímes,
érezgős, forró: ez Kelet;
az ész szaván agyafurt, hűvös
Nyugat varrta a más felet.
S míg virrasztok, két kultúrát
osztó Kiskárpát-dombokon,
ezüst Dunám a mentém csattja,
s a kettőt összegombolom."*

(Győry Dezső: "A pozsonyi várdombon")

S mi volt mindeerre a válasz 45-ben? Nyolcvanezer felvidéki magyar gyermekbe fojtották bele az anyaszót. Némaságra ítélték, majd lefejezték a magyarságot. Rendre el kellett hallgatniuk, elmenniük azoknak is, akik messianista hittel szolgálták a magyar–szlovák sorsközösség, kulturális közeledés ügyét. A velünk ellentétes világnézeti póluson álló *Fábry Zoltán* mondta: “. . . A kisebbségi kérdés fájó realitás volt: szükséges volt, hogy védekezzünk a megalázások ellen . . . Küzdelem volt ez, a becsület küzdelme, kompromisszum nélküli harc . . . !”

Nem csoda-e, hogy azok a fiatalok szólaltak meg a halálos elnémítottság után a magyar peremvidék egyenként különszínű tájegységeinek zengő magyar nyelvén, akik eszmélésük idején kisémmizett, földönfutó szülők gyermekeiként ismerkedtek a jogfosztott, komor étellel?! — Mily töménytelen faji gőggel kellett megküzdeniük azoknak a fiatal felvidéki magyar íróknak, akik — egyikük — *Veres János* vallomása szerint, így emlékeznek könnyes, megalázott ifjúságukra: “. . . azt sem szabad elfelejteni, hogy mi voltunk a legszerencsétlenebb nemzedék. Nagyon nehéz körülmények között indultunk, közvetlenül a némaság esztendei után. Emellett kamaszként éltük át a második világháborút, részben szlovák iskolákban végeztük tanulmányainkat, mivel magyar iskola akkor nem volt. Így — hihetetlennek tűnik — én például a véletlennek köszönhetem, hogy tudomást szereztem Adyról és a magyar irodalom számos fejezetéről . . .” (*“Nem akar védekezés lenni”*, Hét, 1963/5/5.)

Bizony, bizony hosszú és göröngyös volt az út a szabadabb szóig . . . Csanda Sándor, a magyar–szlovák kulturális kapcsolatok mai élmunkása így ír a türelmetlen és műveletlen sovinizmus, a tudatos hamisítások ellen: “. . . csakis a szakismertek hiányának tudható be, amikor felelős hivatalt viselők helyet adnak olyan nézeteknek, hogy Zrínyi Miklósnak a törökellenes küzdelmeket megéneklő eposza “burzsoá nacionalizmus”, Adynak a “Csák Máté földjén” és hasonló forradalmi versei ‘irredenta eszméket tartalmaznak’ . . .” *Dobos László*, később a dubceki-éra tárcanélküli nemzetiségi minisztere, “sötét sarok”-nak nevezte a szlovákiai magyar irodalom lét-körülményeit. *Szőke József* fénycsóvját a “sötét sarok”-ra irányítja. Megállapításai az újból sarjadó felvidéki magyar irodalom nem egy elhatározó hangvételét visszhangozzák. “Minden nép a saját kultúráján keresztül jut el a más népek kultúrájához. Ezt azonban semmiféle adminisztratív, iskolaügyi intézkedéssel siettetni nem lehet, mert ez visszatetszést szül, ösztönös védekezést és elzárkózást vált ki . . .”(!) A hűsé-

get, a szellemi színvonal emelésének vágyát így sűriti: "Népünk jövőjét csak akkor tudhatjuk biztosnak, fejlődését normálisnak, ha egész kultúránkat felvirágoztatjuk . . ." Az anyanyelv tisztaságát óvja komoly, szívbeli intése: "Nekünk, egy nemzeti-ségi irodalom művelőinek, fokozottan kell védekeznünk a káros, idegen behatások ellen . . ." ("*Fényt a sötét sarokba*", Hét, 1963/5/26.)

A minőség gondjairól így ír *Tózsér Árpád*: "Hivatását értő, népével szemben kötelességét ismerő értelmiség kialakításán kell fáradoznunk. Jól képzett értelmiség nélkül, amely a kor színvonalán áll és minden tekintetben versenyképes más népek értelmiségével, de ugyanakkor nemzeti kulturánk tökéletes ismerője és birtokosa — ilyen értelmiség híján fejlődésünket nem tarthatjuk egészségesnek."

Hozzájárult-e a gondok enyhítéséhez a nemzetiségek és a magyarság egykori viszonyának öngyalázó kezelése a mai Magyarországon? Mit érez, gondol az a kisebbségi magyar, aki népe mindig példátadó emberségével vallotta örökségének:

*"Mindnek kívánom, amit egynek,
hiszen közös a nyeresény,
én minden népet félték attól,
amitől féltém az enyém."*

A Pozsonyi Magyar Főiskolások szavalóestet rendeznek . . . "Humánium a magyar költészetben", a minőség jegyében fogant mondanivaló. "A költő egyszerre lehet a *magyarság és az emberiség lelkiismerete*; egyszerre és együtt, mert lényé, indítéka és összegezője a humánium . . . A magyar líra a humánium egészével üzenhet a világnak" — állapította meg bevezetőjében néhai *Fábry Zoltán*. A 45 utáni, csődre valló szlovákiai magyarüldözés máig visszajáró lidérces emlékei után méltán büszkélkedhetnek Pozsonyban: "a humánium a magyar költészetben okkal és joggal világmondanivalót jelent."

Egész sorban jöttek, jelentkeztek a fiatal költők: Bárczi István, Babi Tibor, Csanádi János, Dénes György, Farkas Jenő, Fecsó Pál, Gál Sándor, Gály Olga, Ginzery Árpád, Nagy Olivér, Simkó Tibor, Szitási Ferenc, Zsélyi Nagy Lajos.

Gyurcsó István "Anyám mosolyog" című verskötetének alaphangja: ember és magyar. "Magyar szeretnék maradni, én most csak ennyit akarok . . ."

Veres János számára a hű és jó magyarság "nyelvvédelem és nyelvtisztaság is:

*"Mint két szemednek világát
Kazinczy, s nagy elődök szerint
úgy őrizd nyelved tisztaságát."*

Cselényi László, a szlovákiai magyar költő lelki alapállását rögzíti:

“Mert ember vagy! — s ez nem elég — magyar vagy!”

Tőzsér Árpád költészete magas fokán ér el a népdal formájához, *Ozsvald Árpád* bátran idézi fel a negyvenötös, gyötrelmes út állomásait.

Népének meggyalázása, gúzsbakötése senkinek jobban nem fáj, mint a népét mellére ölelő barsi költőnek, *Csontos Vilmosnak*. “Költőt tagadó mának” nevezi azt a szégyenteljes korszakot, amely kiűzéssel, deportálással, reszlovákizációval akarta a “magyar kérdést” megoldani, terrorral a magyar szót megfojtani:

*“Ha nem lehet, ha nem szabad
Szólani szabadon,
Lantom, három legyen szakadt,
S hallgasson el dalom.”*

A kisebbségi magyar művelődés felmérése jellemezte az *esszéirodalmat*; az akkori felvidéki magyar széppróza művelői: *Egri Viktor, Dobos László, Lehoczky Teréz, Laczkóné Kiss Ibolya, Rácz Olivér, Szabó Béla* méltányló említést érdemelnek.

Több, mint két évtizedes csend, *témakerülgetés* után, tanulmányok bukkannak fel Budapesten, amelyek újra felfedezik a magyar nemzeti kisebbség kérdését, “lemérik — úgy mond — az elmúlt idők történelmi fejlődésének távlatait . . .” Természetesen, az úgynevezett “illendőség” keretein belül, mert a mai Budapesten *illetlenségnek* számít a szomszédos szocialista országok magyar kisebbségi problémáinak, létkérdéseinek feszegetése.

A rangos pozsonyi *Irodalmi Szemle* néhány évvel ezelőtt ankétot indított a nemzetiségi irodalmak elvi kérdéseiről. Ennek során az azóta elhunyt *Fábry Zoltán* is megnyilatkozott. Vallomása egy kisebbségi sorsa kárhoztatott nép lelki alapállását rögzíti: “Egész életünkben nem ismertük a napos oldalt, a változások hideg, léghuzatos posztjára állítva, épp a meglátás, megértés melege hiányzott legjobban. Félvállról kezelt adalék, elfelejtett függelék voltunk és lettünk, ha úgy tetszik — *teherétel*. Mindkét oldalon — határon innen és túl — számadásokba és közönybe kalkuláltan: leírt vagyontétel . . . A szlovákiai magyar irodalom nemcsak kodifikálásra, hanem segítségre is szorul . . . Ami a legfontosabb és legkézenfekvőbb, az a hiányérzet megszüntetése: a magyar irodalom egészébe való beágyazottság . . .”

A 45 után elüldözött, s azóta túl a Dunán elhalt *Szalatnai Rezső* megfellebbezhetetlenül így fogalmaz: "Magyar irodalom csak egy van: a magyar nyelvterület irodalma . . . Ez az irodalom a nemzet történelmi tudatra ébredésében gyökerezik . . . *Egyetlen nyelváram, egyetlen lélekáram . . .*"

Amikor a felvidéki magyar irodalom újabb terméséről röviden, villámfényszerűen beszámolunk, a háttérrel, az újra-kezdés keserves születési nyomait eltüntetni nem lehet . . . S számolnunk kell az 1968-as tavaszt, magyar testvéreink tavaszát követő drákói rendszabályokkal, a resztalinizációval, huszákizmussal is.

Duba Gyula, a pozsonyi *Irodalmi Szemle* szerkesztője "*Ugrás a semmibe*" című novellagyűjteményéért a köztársaság nemzeti díját érdemelte ki. *Ordódy Katalin* "*A keskenyebb útja*" című műve a kisebbségi sorsvállalás regénye. *Szeberényi Zoltán György* *Dezsőről* szóló monográfiája, "*A Vox Humana Poétája*", a két világháború közötti korszak egyik jelentős kisebbségi poétájának költészetével, életművével foglalkozik. A "*Fekete Szél*" című kötetet a fiatal felvidéki magyar elbeszélők antológiáját, a széppróza fiatal új hullámait, a "népköltészeti ihletettség" jellemzi. *Duba Gyula* "*Valóság és életérzés*" című esszékötete a szlovákiai magyar gondolkodás jelentős eredménye. "*Vajúdo parasztvilág*" című korrajza és dokumentációs jellegű, a felvidéki magyar parasztvilágat analizáló, a magyar nyelvterületen szinte egyedülálló tanulmánya, a felvidéki magyar irodalmi élet nagy eseménye. A magyar múlt megbecsülése, a hagyományörzés szép példája *Szénássy Zoltán* jeles tanulmánya: "Klapka György, a forradalom katonája". A magyar nemzetiség lelki alapállásának magasszintű dokumentációja *Gál Sándor* "*Elsőosztályú Magány*" című 1974-ben megjelent novelláskötete. A novellákban a belső nyugtalansággal vívódó magányos ember érzéseit tárja fel a legkülönbözőbb helyzetekben, filozófikus megközelítéssel. *Gál Sándor* így vall kötetéről: "Az én nemzedékem, amely a háború romhalmaiból nőtt emberré, a nép, vagy — ha úgy szebben hangzik — nemzetiség, amelyet csehszlovákiai magyarságként tartanak számon — ha számon tartanak! — a legfeneketlenebb magányból emelkedett ki a *maga embersége* által. Felemelkedett, egyenrangúsította, nagykorúsította magát. — Könyvem ez a cselekvő magány, ez a belső, hallatlan erejű metamorfózis hozta világra . . ."

Mindenütt megérdemelt figyelemmel fogadták a pozsonyi *Irodalmi Szemle* néprajzi közleményeit. A Csallóköz, Mátyusföldje ezeréves helytörténelmi jellegzetességeivel, hagyományai-

val foglalkoznak a sorozatos néprajzi karcolatok. Időhiány miatt most csak *Nevizánszky Gábor*: "A honfoglaló magyarság régészeti hagyatékának kutatása Szlovákiában" című új szempontokban, kutatási eredményekben is figyelemreméltó, alapos tanulmányát emeljük ki, amely a magyar múlt meghamisítását célzó állhatatos szlovák törekvések cáfolata.

Öt fiatal magyar költő versesköteteit bőven recenzálták — határon innen és túl. — A veterán *Tőzsér Árpád* "Új érintések" és *Dénes György* "Mélység fölött" című versesköteteit a régi szeretettel fogadta a felvidéki magyar versbarátok népes tábora.

Örömmel emlékezünk meg a komáromi *Matesz — Magyar Területi Színház* — működéséről, fennállásának húszesztendő jubileumán. Anyanyelvőrőz hivatásának teljesítése, magas szintű műsorpolitikája éppen úgy feljegyzést érdemel, mint az 1970-ben szervezett — északkelet magyarságát szolgáló — *Thália Színpad* néven működő kassai részlegé.

Különös súllyal emeljük ki a rendszeresen megtartott kassai *Kazinczy Nyelvművelő Napokat*. — A felvidéki magyar nyelv-művelők találkozói, amelyeknek a nyelvhelyességi kérdések megvitatása, a nyelvművelés elveinek és feladatainak tisztázása, valamint a nyelvjáráskutatás szervezési és módszertani kérdéseinek megtárgyalása a tancélja, az idegen nyelvi behatások-fenyegette anyanyelv öntudatos védelmének szívet indító dokumentációja.

Ján Sindelka tanulmánya szerint (*Národnostná Politika CSSR — Nemzetiségi Politika Csehszlovákiában*) az 1972/73 iskolai évben 12.176 magyar óvodás volt (a magyar nemzetiségűek 82%-a); magyar 9 éves alapiskolás 65.742 (a magyar iskolakötelesek 79%-a); 4445 magyar gimnázista (a magyar nemzetiségű tanulók 83%-a). 3860-an látogatták a magyar tanítás nyelvű középiskolákat (a magyar nemzetiségű szakközépiskolások 74%-a).

A magyar tanításnyelvű iskolák és osztályok számát illetően az adatok ellentmondók. Az 1972-es kiadású "Közös Hazában" című könyv, *Mócsi Ferenc*nek, a szlovákiai magyar iskolaügy felelősének tanulmánya, a "CSEMAPDOK 25 Éve" c. kiadvány és a *Csehszlovák Statisztikai Évkönyv* vonatkozó adatainak összevetése alapján a magyar oktatás helyzete így áll a hozzávetőleges statisztika tükrében: 215 magyar tanításnyelvű óvoda, 494 alapiskola 2902 osztállyal, 22 gimnázium 154 osztállyal, 26 középiskola 87 osztállyal. Eddig 284 magyar nyelvű tankönyv jelent meg a köztársaságban. Az általános iskolák pedagógusait a Nyitrán székelő szlovák pedagógiai főiskola

magyar tagozata, az óvónőket a losonci magyar óvónőképző, a középiskolai tanárokat a pozsonyi Komensky egyetem bölcsészkarán működő magyar tanszék (amelyen budapesti egyetemi előadók is oktatnak) képezi ki.

Itt nyomatékkal kell hangsúlyoznunk, hogy a magyar iskolák száma évről-évre fogy. Újabb magyar óvodákat nem engedélyeznek. A magyar tanításhoz nem magyar, hanem erőltetett szlovák. Magyar irodalmat, történelmet, földrajzot igen keveset tanulnak a diákok, gyakran úgyszólván semmit. A magyar iskolák önállóságát fokozatosan megszüntetik, szlovák intézetek párhuzamos osztályaivá degradálják, szlovák igazgatás alá helyezik.

A felvidéki magyar írók csak a Szlovák Írószövetség alosztályában működhetnek. Az államhatalom az egyoldalú kultúr-csere, tehát szlovák írók műveinek átültetésére, magyarra fordítására kötelezi őket. Szó sincs arról, hogy felvidéki magyar írók műveit — a kölcsönösség elve alapján — a szlovák olvasóközönséggel megismertetnék.

Az 1969 január 1-vel, a federális átszervezés során a cseh és szlovák kapcsolatot, a két ún. többségi nemzet viszonyát kielégítően rendezték. Nemzetiségi, speciálisan a *legnagyobb magyar kisebbség* viszonylatában a nagyvonalú rendezést a régi, hírhedt "*kassai program*" váltig visszajáró szellemének jegyében nem oldották meg.

Az 1968-as *Felvidéki Magyar Káté — Jogunk magyarnak lenni* — egy művelt, bölcs és bátor nemzedék felállását jelzi. Ma már történelmi summázásában a felvidéki magyarság kollektív nemzeti jogait, jövőt formáló szempontjait rögzíti. Csak úgy "villanyfénynél" mutatunk rá a *Káté* néhány alapvető megállapítására, ill. követelésére.

Az *önigazgatás, önkifejezés* jogának megfogalmazása úttörő jelentőségű az európai nemzetiségek addigi történetében. "*A nyelv elvesztését nem pótolhatja semmi!* Az anyanyelvi oktatás lehetőségeinek bővítése, a *nyelvi egyenjogúság* teljes megvalósítása olyan alapvető követelmények, amelyeket az igazi nemzetiségi egyenjogúsítás elve kényszerít reánk visszavonhatatlanul. Egyszer és mindenkorra *szakítani kell azzal az egyeduralkodó ábránddal*, hogy a 'nemzettől idegen elemeket' *be kell olvasztani a többségbe* . . . El kell tehát ismerni a nemzeti sajátosságok birtoklásának *elidegeníthetetlen jogát* . . . A nemzeti lét és önkifejezés elengedhetetlen feltétele az *önrendelkezés* és az *önigazgatás* elvének elismerése, gyakorlatának megadása . . ." — így a felvidéki magyarság ma is különös figyel-

met érdemlő, új és korszerű koncepciókat megfogalmazó bátor és máig feledhetetlen állásfoglalása a *dubceki*-éra idején.

A *husáki* resztalinizáció során lefejezték a szlovákiai magyarság egyetlen kulturális és társadalmi szövetségét, a CSEMADOK-ot. *Lőrincz Gyula*, a jelenlegi elnök bevallása szerint 1971 január 1-től, a Szlovák Szocialista Köztársaság Művelődésügyi Minisztériumának irányítása alá került és mindinkább a *Slovenská Maticával* koordinálva kell népnevelő és népművelő tevékenységet kifejtenie. Mindaz, ami örvendetesen a magyar peremvidék egészséges kulturális életét jellemzi, a vidéki alapszervezetek öntevékeny, lelkes munkásságának köszönhető. — Így a *Komáromi Jókai Napok*, a *Galántai Kodály Napok*, a *Kassai Kazinczy Nyelvművelő Napok*, a *Gombaszögi Országos Dal- és Táncünnepély*, a *Zselizi Országos Népművészeti Fesztivál*, az *Érsekújvári Czuczor Gergely Napok*, a *Madách és Szenci Molnár Albert Napok*.

A problémahalmazathoz mért rövid, szinte villámfényszerű beszámolónk végére érve: íme, a *felvidéki magyar valóság* . . . Testvéri együttérzéssel kell figyelnünk, regisztrálnunk minden megnyilvánulásukat. *Tudjuk*, hálásak, ha úgy érezhetik, *nincsenek egyedül!*

A fiatal *Zalabai Zsigmond* írja: "Szülőföld; . . . forgatja, ízelgeti az ember a szót, s közben arra gondol, hogy a nyelv csodákra képes. Csodákra, mert az iménti szó nemcsak hangzásával, hanem legmélyebb lényegével: jelentéstartalmával is asszociálja a szülőanya kifejezést. Mert a szülőföld — akárcsak édesanyánk — egyben nevelőföld is: valóságszemléletünk, erkölcsi tartásunk alakítója; . . . a tájban ott él az ember s általa a munka, az erkölcs, a hagyomány, a történelem . . .".

S míg így írnak a Duna, Garam, Ipoly, Sajó és Hernád mentén, az annyi könyörtelenség után is nyolcszázézer felvidéki magyarság helytállását átmelegedő szívvel figyeljük, jegyezzük fel . . . A tárna mélyéről hozzánk jutó, halk kopogtatásra vissza kell kopognunk, amíg élünk!

TARTALOM:

A FELVIDÉK AZ EZERÉVES MAGYAR ÁLLAMTESTBEN	
– Magyarok Csehszlovákiában –	3
BELVEDERE-TŐL KASSÁIG	
A felvidéki magyarság útja az első bécsi döntéstől a "Kosický" programig	23
Második kiadás (Első kiadás 1969, elfogyott)	
MAGYAR MŰVELŐDÉS A FELVIDÉKEN	40